

Toz Bezi Değiliz Ev İşçisiyiz:

Küresel Salgın Döneminde Çalışma Hakkı ve Diğer İnsan Hakları İhlalleri Bağlamında Ev İşçilerinin Karşılaştıkları Sorunlar Raporu

Ev İşçileri Dayanışma Sendikası (EVID-SEN)
Ocak 2021, İstanbul

Toz Bezi Değiliz Ev İşçisiyiz: Küresel Salgın Döneminde Çalışma Hakkı ve Diğer İnsan Hakları İhlalleri Bağlamında Ev İşçilerinin Karşılaştıkları Sorunlar Raporu

Ev İşçileri Dayanışma Sendikası (EVID-SEN)

Yazarlar

Dr. Ceyhun GÜLER
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İİBF
ceyhungler@gmail.com

Gülhan BENLİ
EVID-SEN Genel Başkanı
gul-banli@hotmail.com

Tasarım

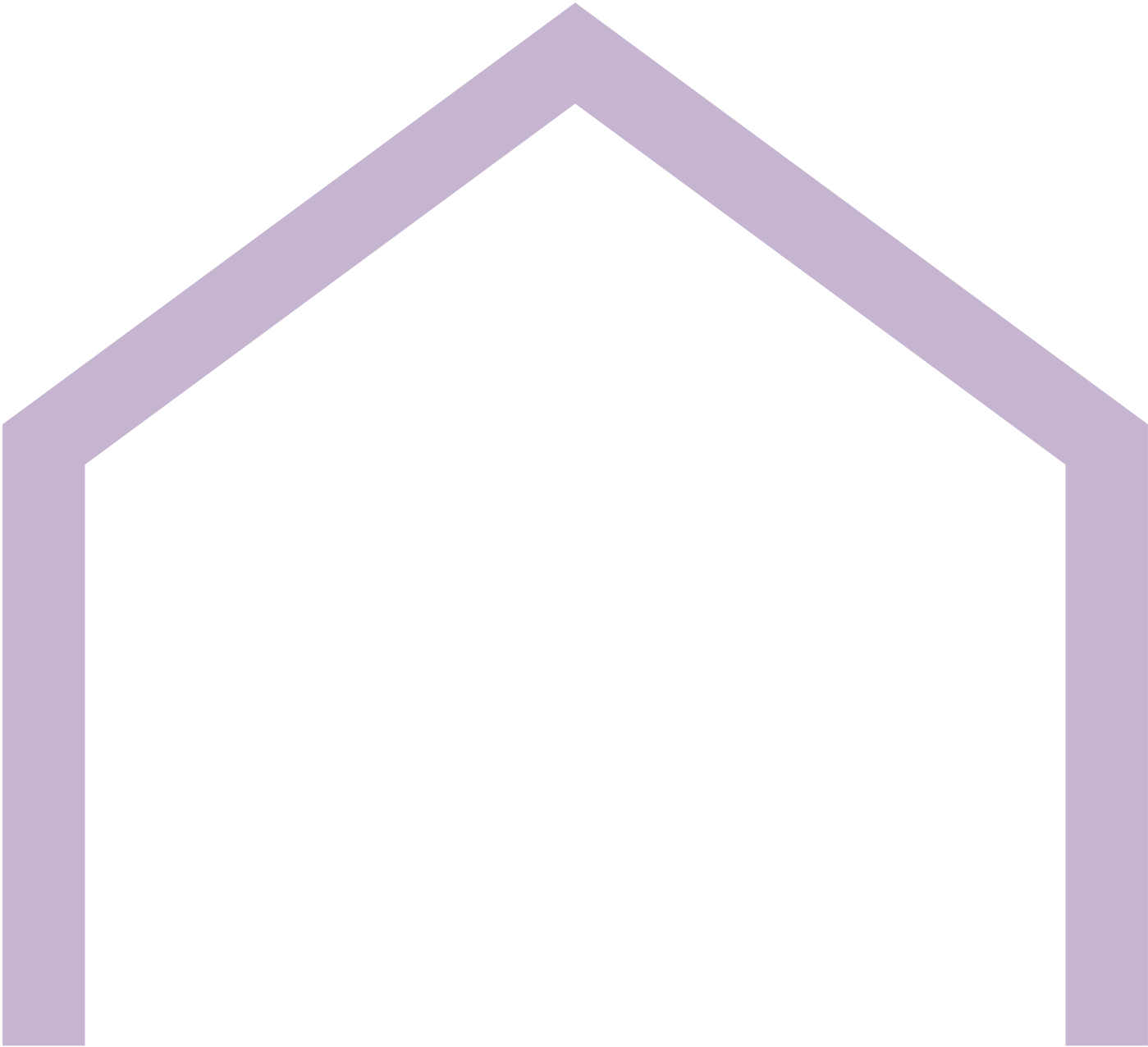
Tetis Medya Ajansı, Altan ÇETİNGÖZ
tetismedya@gmail.com

Ocak 2021
İstanbul

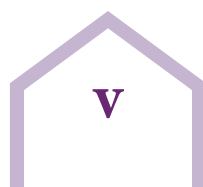
“Bu yayın, Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile üretilmiştir. Bu yayının içeriğinden yalnızca Ev İşçileri Dayanışma Sendikası sorumludur ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.”

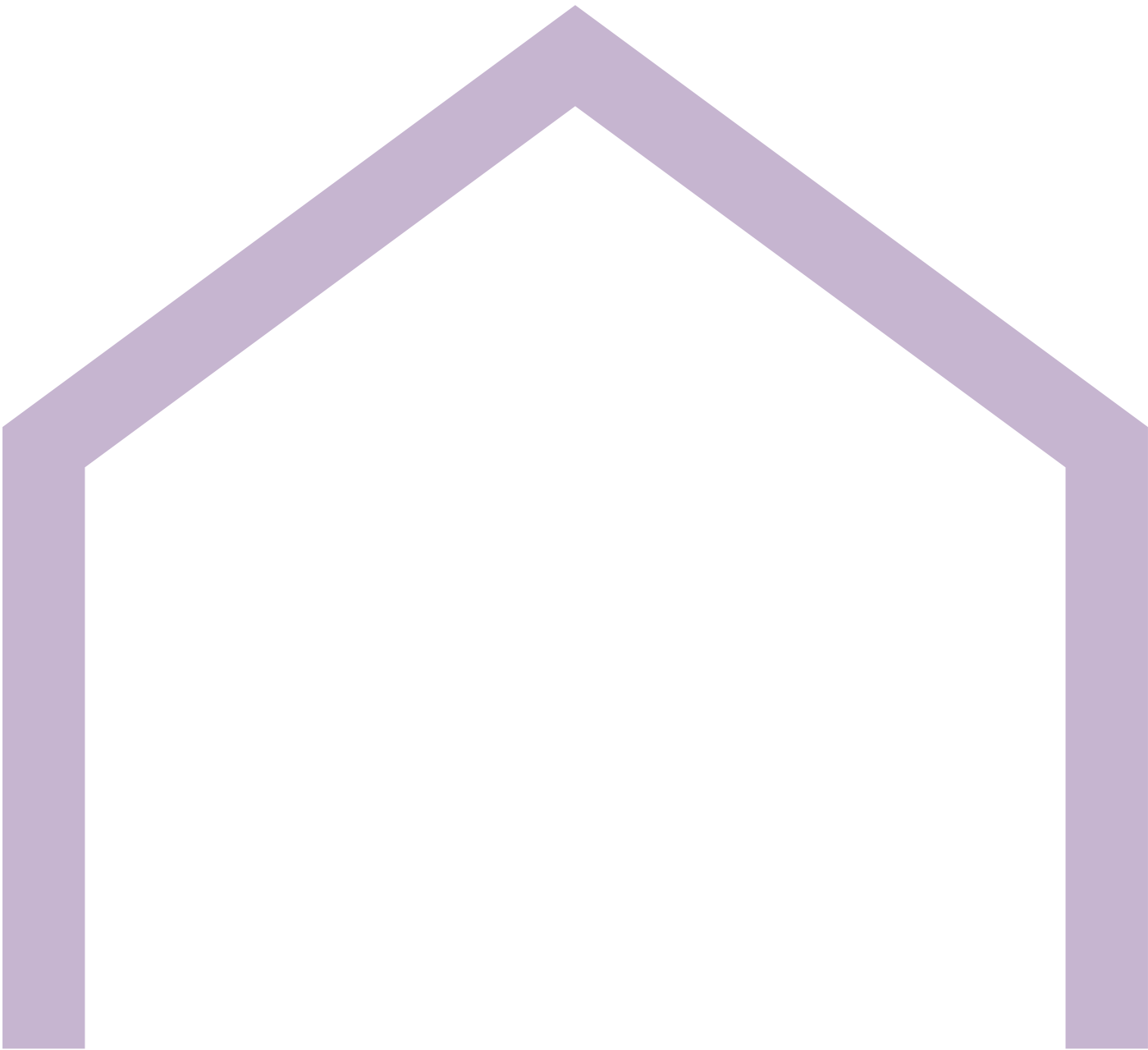
“Barış istiyorsanız adalet ekiniz.” Uluslararası Çalışma Örgütü

İçindekiler

Yönetici Özeti	1
Giriş	5
Araştırma Yöntemi ve Araştırmaya İlişkin Demografik Veriler	7
Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Çalışma Hakkı ve Yasal Dayanakları	9
İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Çerçevesinde Çalışma Hakkı	11
Çalışma Hakkının Diğer Uluslararası Dayanakları	11
Çalışma Hakkına İlişkin Ulusal Yasal Dayanaklar	14
Çalışma Hakkının İhlali Bağlamında Küresel Salgın Döneminde Ev İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşulları	15
Çalışma Hakkı Bağlamında Küresel Salgın Döneminde Ev İşçileri: Durum, Görünüm ve Sorun	17
Dünya Genelindeki Durum ve Koronavirüs Sürecinde Derinleşen Sorun	17
Küresel Salgın Sürecinde Ev İşçilerinin Yaşadığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri Uluslararası Webinarı	18
Türkiye'deki Ev İşçilerinin Durumu ve Küresel Salgın Dönemi Derinleşen Sorunları	19
Araştırma Bulguları ve Hak İhlalleri İzleme Sonuçları	21
Araştırma Bulguları	23
İşsizlik, Gelir Kaybı ve Kayıt-Dışılık	23
Sosyal Güvenceden ve Sosyal Yardımlardan Yoksunluk	24
Barınma, Beslenme ve Sağlık Hakkına Erişim Sorunu	25
Çalışmaya Devam Eden Ev İşçilerinin Sorunları: Artan İş Yükü, İzinsiz Çalışma, Bulaş Riski ve Kötü Muamele	27
Korona Virüs Döneminde Şiddet Hem Çalışma Hayatında Hem de Ailede Arttı	29
Sonuç ve Öneriler	33
Kaynakça	34

Yönetici Özeti

Ev işçileri tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de en güvencesiz ve kırılgan çalışan grupları arasında yer almaktadır. Ev işlerine toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında yüklenen anlam, büyük çoğunluğunu kadınların oluşturduğu ev işçiliğinin yapısal olarak şekillenmesi üzerinde de etkili olmaktadır. Bu doğrultuda ev işlerinin karşılıksız ve görünmez olduğuna dair bir algının ortaya çıktığı görülmektedir. Bu algı ev işlerinin istihdam ilişkisi içerisindeki yapısını da belirlerken, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, yasal korumadan yoksunluk, sosyal güvenlik hakkına erişememe, çalışma şartlarının kötülüğü, iş güvencesinin olmaması, kötü muamele ve taciz ev işçilerinin karşılaştıkları önemli sorunlar arasında dikkat çekmektedir. Kayıt-dışı çalışmanın yaygın olması ve standart bir iş sözleşmesinin mevcut olmaması ise bu sorunları çok daha vahim bir duruma getirmektedir. Bahsedilen tüm bu sebep sonuç ilişkisi paralelinde ev işçilerinin yaşadıkları sorunların küresel salgın dönemiyle birlikte daha da derinleştiği görülmektedir. Ev

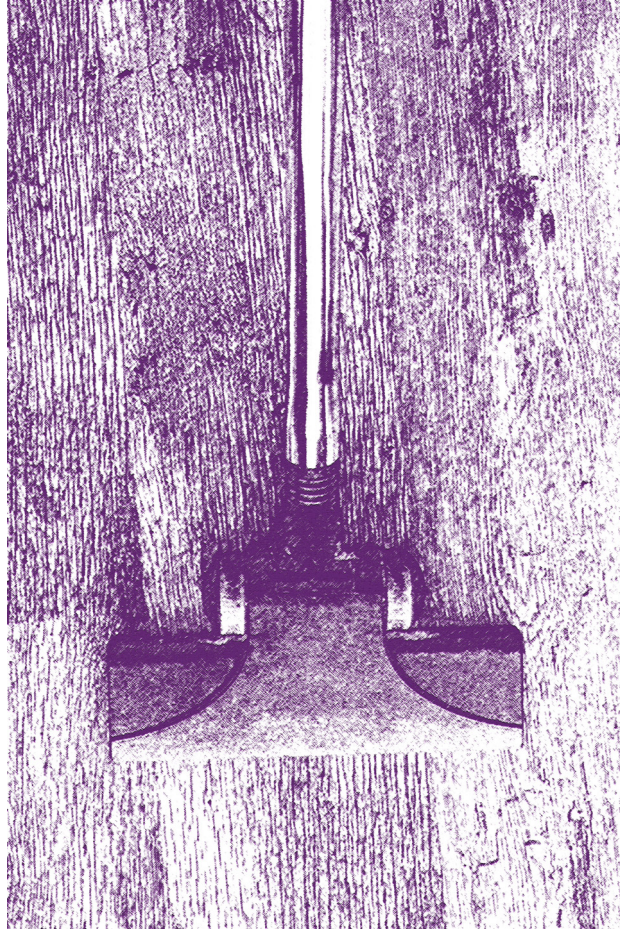
işçilerinin bu dönemde çok daha kırılgan ve güvencesiz hale geldikleri belirtilmelidir.

Tüm dünyadakine benzer şekilde Türkiye’de ev işçileri yukarıda sayılan sorunların hepsiyle doğrudan karşılaşmaktadır. Ev işçilerinin Türkiye’deki sayılarının tespitinin mümkün olmaması ise gerek alanda gerçekleştirilen çalışmaların yapılmasını gerekse sorununun boyutunun tespitini zorlaştırmaktadır. Ev işçilerinin çalışma ilişkilerini düzenleyen yasaların çoğunda kapsam dışı olmaları veya koşullu bir şekilde kapsama dahil edilmeleri yaşanan sorunların kronikleşmesini de beraberinde getirmektedir. Türkiye’de ev işçilerini kapsayan sigortalılık sisteminin etkin olmaması ve yapılan işin özellikleri ev işlerinde kayıt-dışı çalışmayı en önemli sorun ve ortaya çıkan birçok sorunun temel nedeni olarak karşımıza çıkarmaktadır. Rapor’da üzerinde durulan bu kaygı temelinde Türkiye’deki ev işçilerinin

küresel salgın döneminde yaşadıkları sorunlara odaklanılmaktadır. Bu doğrultuda temel insan hakları arasında yer alan çalışma hakkının ihlali bağlamında bir izleme süreci gerçekleştirilmektedir.

Rapor’un oluşturulması sürecinde hak ihlallerine ilişkin sorun ve boyut arasındaki bağlamın kurulabilmesi adına öncelikle literatür taraması ile belge ve bilgi inceleme tekniğine dayalı bir sorgulamaya gidilmiştir. Bu sayede temel bir insan hakkı olarak çalışma hakkının uluslararası ve ulusal dayanakları üzerinde durulurken, çalışma hakkının diğer insan haklarıyla ilişkisi görünür kılınmaya çalışılmıştır.

Ayrıca bu temel haklarla ilişkisi paralelinde ev işçilerinin hem dünyada hem de Türkiye’de-

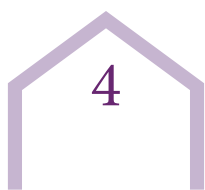
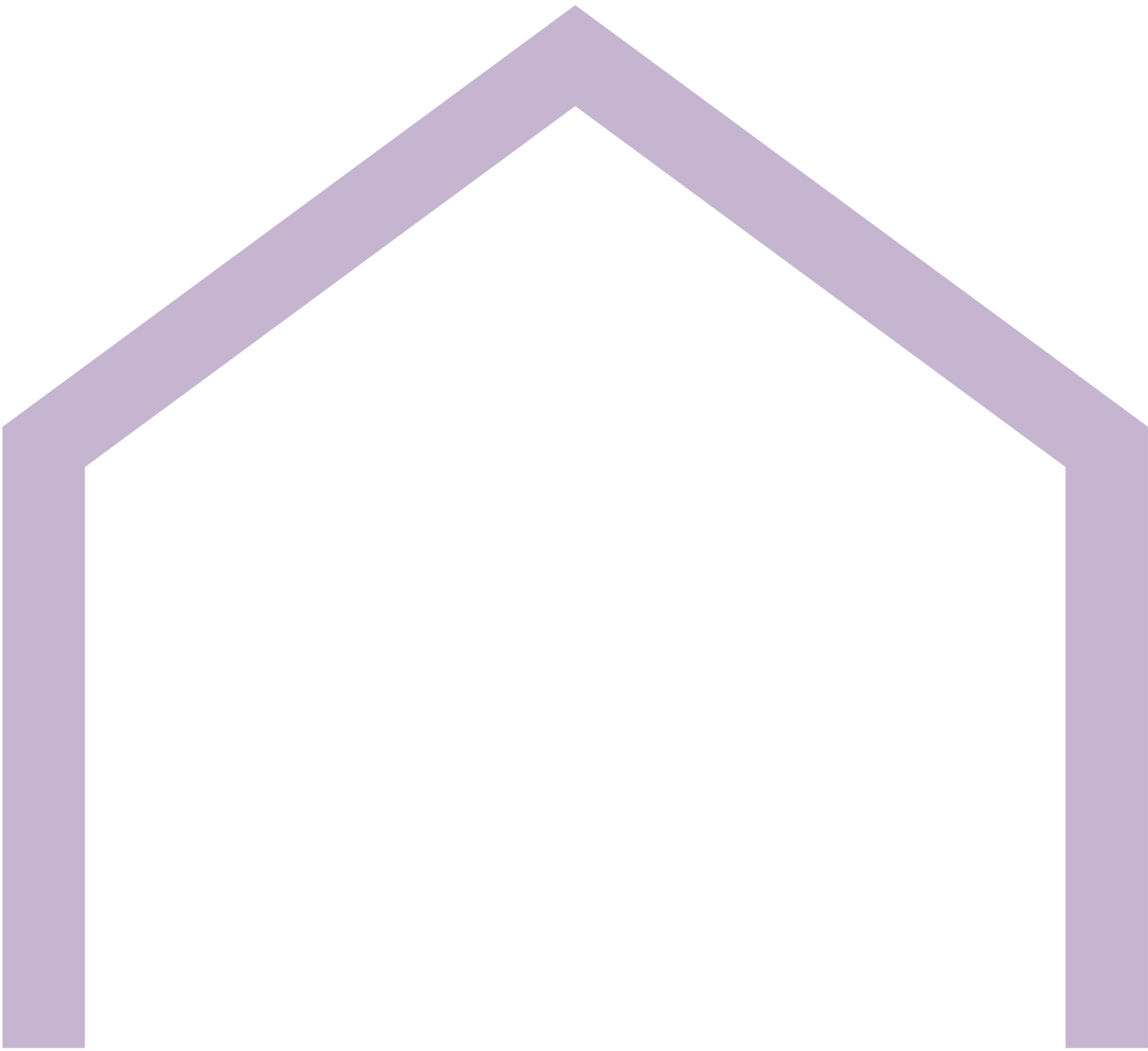

ki durumları ve çalışma ilişkileri bağlamındaki sorunları serimlenmiştir. Böylece küresel salgın süreciyle birlikte ev işçilerinin sorunlarının derinleşmesinin temel dayanakları oluşturulmuştur. Ayrıca Rapor kapsamında gerçekleştirilen anketler, derinlemesine görüşmeler ve odak grup görüşmeleri aracılığıyla süreç içerisinde ev işçilerinin maruz kaldıkları hak ihlalleri tespit edilmiştir. Evid-Sen tarafından Etkiniz AB Programı desteği ile gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Özel Raportörleri ve uluslararası kurumların temsilcilerinin de katılım sağladığı uluslararası webinar aracılığıyla ise soruna yönelik mukayeseli bir bakış açısı oluşturulmuştur.

Alandan elde edilen bulgular ev işçilerinin salgın öncesindeki çalışma koşullarının küresel salgın döneminde yaşanan hak ihlallerinin derinleşmesinde etkili olduğunu göstermiştir. Bu doğrultuda tüm dünyadakine benzer şekilde Türkiye'deki kayıt-dışı ve düzensiz olarak çalışan ev işçilerinin küresel salgın sürecinden daha çok etkilendikleri anlaşılmıştır. Özellikle düzensiz ve gündelik

işlerde çalışan ev işçilerinin bu dönemde daha çok işsiz kaldıkları ve gelir kaybına uğradıkları dikkat çekmiştir. Bu işçilerin çoğunun kayıt-dışı çalışmaları yaşanan sorunun katlanarak artmasına neden olmuştur. Kayıt-dışı çalışan ev işçileri bu dönemde sosyal güvenlik hakkına erişememiş, kendileri için gerekli olan temel ihtiyaçları karşılayamaz hale gelmişlerdir. Bu ev işçilerinin çoğunun devlet tarafından sağlanan herhangi bir yardımdan faydalanamadığı, yaşadıkları gelir kaybı nedeniyle borçlandıkları ve borçlarını ödeyemedikleri anlaşılmıştır. Bahsedilen gruptaki ev işçileri aylarca ev kiralarını ödeyemediklerini ve bu nedenle barınma/konut hakkına erişimde ciddi sorunlar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca telafisi olmayan bu gelir kaybı nedeniyle beslenme ve sağlık imkanlarına da erişemediklerini belirten ev işçilerinin, bu dönemde icra ve haciz gibi sorunlarla sıklıkla karşılaştıkları görülmüştür. Küresel salgın döneminde ev işçilerinin haneleri içinde kendilerinden başka aile bireylerinin de işsiz kalmaları nedeniyle bahsedilen ekonomik krizin derinleştiği dikkat çekmiştir.

Giriş

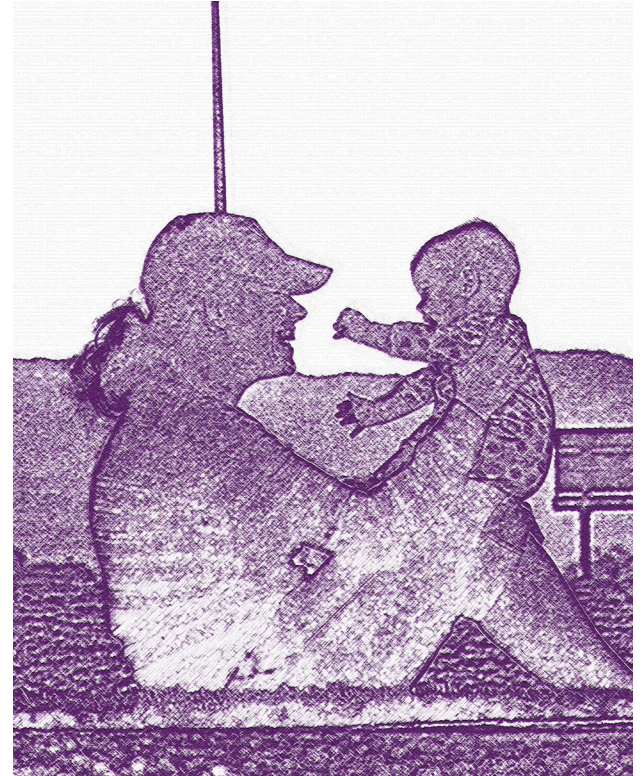
İlk olarak 2019 yılı sonunda Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkan Koronavirüs (Covid-19), çok kısa bir zaman içerisinde bütün dünyaya yayılmış ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Mart 2020 tarihinde küresel salgın ilan edilmiştir. İçinden geçilmekte olan süreçte yaşananlar, geniş kitlelerin birçok temel insan hakkından yararlanmasını engellemiştir. Bu süreçte başta yaşam hakkı olmak üzere, sağlık hakkına erişim ve çalışma hakkından etkin bir şekilde yararlanma noktasında önemli sorunların ortaya çıktığı görülmüştür. Salgının kamu sağlığını derinden etkilemesinin yanında ekonomik ve sosyal alanda ortaya çıkardığı sorunlar milyarlarca insanın refahını olumsuz etkilemiştir. Bu durum sosyal güvenlik hakkına erişim noktasında da sorun teşkil etmiştir. Süreç içerisinde çalışma yaşamına ilişkin çok ciddi sorunların ortaya çıktığı görülmüştür. Kısacası bütün krizlerde olduğu gibi bu dönemde de en büyük yükü emekçi kitleler omuzlamıştır.

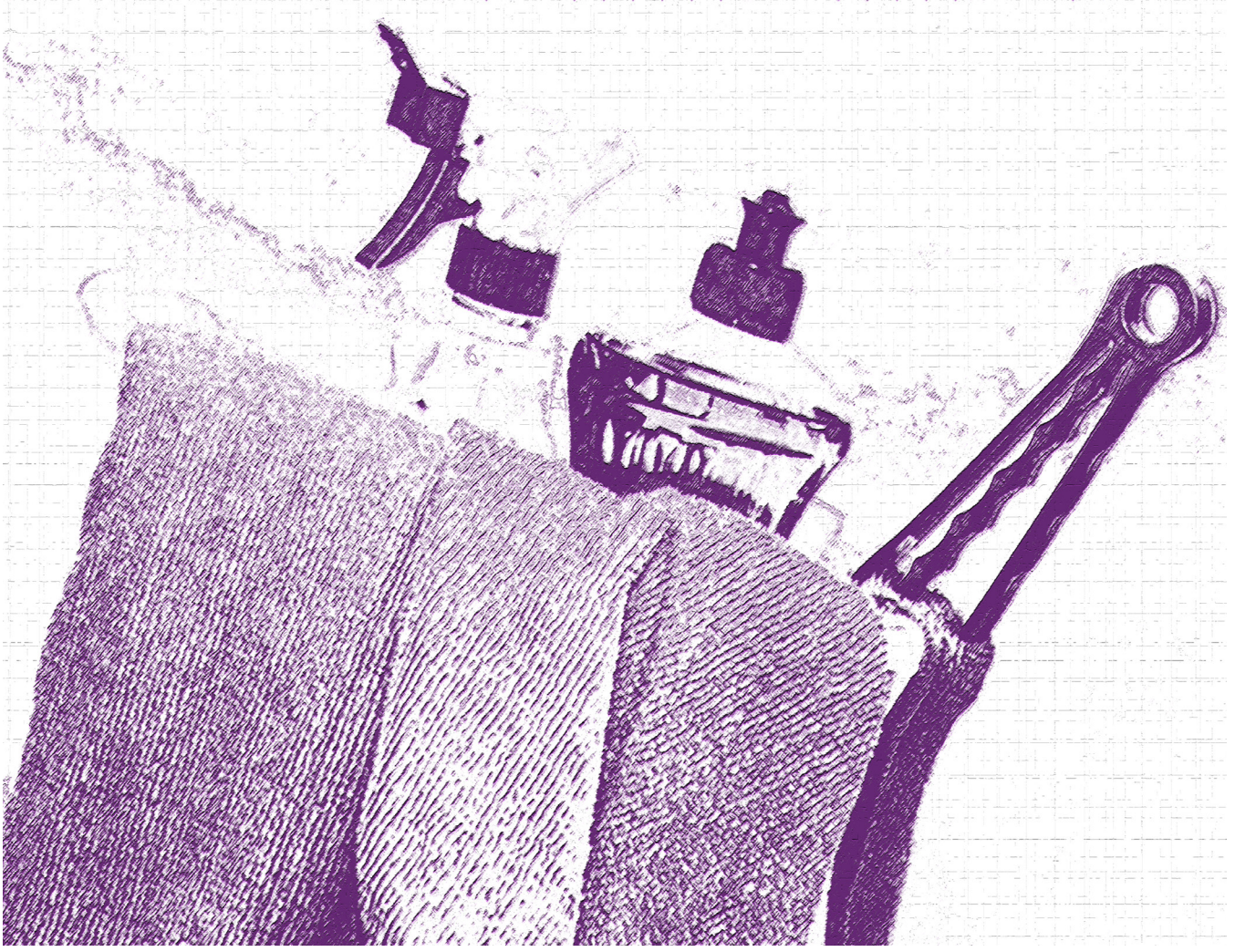
Çalışma yaşamında esnekliğin meşrulaştırılması, işçilerin gelir ve iş güvencesinden mahrum bırakılmaları, temel sosyal haklara erişim anlamında yaşanan sorunlar, işçi sağlığı ve iş güvenliği gözetilmeksizin çalıştırılan işçiler, bir anda kendilerini işsizler ordusu içerisinde bulan milyonlar, bu dönemde karşımıza çıkan olumsuz tablonun sadece küçük bir bölümünü temsil etmektedir. Ancak bir de bütün bu sorunlardan en çok etkilenen kesimler, en güvencesiz olanlar bulunmaktadır. Bu Rapor, bahsedilen niyet temelinde sayıları dünya genelinde 100 milyonları aşan, toplumun en güvencesiz ve en kırılgan

grupları arasında yer alan ev işçilerinin küresel salgın sürecinde maruz kaldıkları hak ihlallerine odaklanmaktadır.

Ev İşçileri Dayanışma Sendikası (Evid-Sen) olarak Etkiniz AB Programı desteğiyle hazırladığımız Rapor'da ev işçilerinin küresel salgın döneminde özel yaşamlarında ve çalışma ilişkilerinde karşılaştıkları sorunlar, temel insan hakları içinde yer alan çalışma hakkı bağlamında sorgulanacak ve etraflıca tartışılacaktır. Küresel Salgın döneminde ev işçilerinin karşılaştıkları hak ihlallerine yönelik bir izleme çabası içinde hareket edilen bu Rapor vasıtasıyla, sorunlar görünür kılınmaya çalışılırken aynı zamanda ev işçilerinin talepleri ve olası öneriler ulusal ve uluslararası politika yapıcılara, karar mekanizmalarına ve toplumun geniş kesimlerine ulaştırılacaktır. Böylece hem soruna ilişkin bir farkındalık oluşturulması hem de sorunların çözümüne yönelik etkin politika ve önerilerin ortaya konulması hedeflenmektedir.

Bu Rapor kapsamında gerçekleştirilen izleme çalışması süresince birçok farklı araçtan istifade edilmiştir. Oluşturulan anket formları, gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler, odak grup görüşmesi, mevcut durumun anlaşılmasına yönelik bilgi ve belgelerin taranması, Evid-Sen ta-

rafından Etkiniz AB Programı desteği ile düzenlenen uluslararası bir webinar, Rapor içerisinde başvuru araçlarından bazıları olmuştur. Böylece birden farklı araştırma tekniği ve çok sayıda araç vasıtasıyla daha doğru, konu bağlamında ilişki-selliği daha net kurulabilen, farklı boyutları açık olarak anlaşılabilen kapsamlı bir Rapor oluşturulmaya gayret edilmiştir.

Okumakta olduğunuz bu Rapor'un ilk bölümünde gerek literatür taraması gerekse bilgi ve belge tarama tekniğiyle insan hakları içinde yer alan çalışma hakkı ile araştırma kapsamında elde edilen bulgular arasında bağlam itibariyle gerekli ilişki kurulmuştur. Bu doğrultuda bir yandan çalışma hakkının temel ulusal ve uluslararası dayanakları üzerinde durulurken diğer yandan ev işçilerinin mevcut durumlarına ilişkin hem ulusal hem de

uluslararası bir analiz çabasına girilmiştir. Ayrıca Evid-Sen tarafından düzenlenen uluslararası Webinar'dan elde edilen bilgiler doğrultusunda ev işçilerinin salgın döneminde yaşadıkları sorunlara ilişkin küresel bir durum serimlemesi de gerçekleştirilmiştir. Rapor'un ikinci bölümünde ise alanda elde edilen nitel ve nicel bulgular belirli bir bütünlük içerisinde anlaşılır bir şekilde ortaya konulmaya ve tartışılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda ev işçilerinin Türkiye'de yoğun olarak istihdam edildikleri İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Antalya ve Adana'dan ev işçileri ile iletişime geçilmiştir. Kısacası bu Rapor aracılığıyla, emekleri çoğu zaman görünmez, değersiz, kırıl-gan ve güvencesiz kılınan Türkiye'deki ev işçilerinin küresel salgın sürecindeki sorunları ve bu sorunlarla bağlantılı şekilde ortaya çıkan hak ih-lalleri üzerinde durulmuştur.

Araştırma Yöntemi ve Araştırmaya İlişkin Demografik Veriler

Rapor kapsamında sosyal bilimlerde niteliksel veri toplama yöntemlerinden yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği ve odak grup görüşmesi ile nicel veri toplama yöntemlerinden anket tekniği bir arada kullanılmıştır. Böylece nicel anlamda elde edilen bulguların ev işçilerinin anlatımlarına dayanan nitel bulgularla teyit edilmesi ve araştırmanın güvenilirliğinin artırılması amaçlanmıştır. Ayrıca konuya ilişkin daha kapsamlı ve zengin bir çıkarım sağlanabilmesi adına belge inceleme yöntemine de yer verilmiştir. Bunun yanında küresel salgın döneminde ortaya çıkan sorunlara uluslararası karşılaştırmalı bir pencere açılabilmesi için Evid-Sen tarafından düzenlenen uluslararası Webinar çözümlenmiş ve katılımcıların görüşleri anlamlı bir bütünlük içinde analiz edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmada tercih edilen anket tekniği paralelinde, ev işçilerini örgütleyen sendikaların tahminleri dikkate alınarak Türkiye’de ev işçilerinin sayısının 1 milyonun üzerinde olduğu kabul edilmiştir. Bu doğrultuda %95 güven düzeyinde, 1 milyon ev işçisi için gerekli minimum anket sayısının 384 olduğu hesaplanmıştır. Araştırma kapsamında bu sayı dikkate alınarak soru formunu toplam 413 ev işçisinin yanıtlaması sağlanmıştır. Soru formu küresel salgın döneminde yüz yüze iletişimin mümkün olmaması nedeniyle internet üzerinden oluşturulmuş; mail, sosyal medya hesapları, telefon mesajları aracılığıyla ev işçilerine ulaştırılmıştır. Soru formlarından elde edilen veriler SPSS Programı vasıtasıyla analiz edilmiştir.

Anket formunu yanıtlayan ev işçilerinin araştırmaya yoğunluk sırasına göre İstanbul, Bursa, İzmir, Ankara, Antalya ve Adana’dan katılım sağladıkları görülmüştür. Katılımcıların tamamı kadın ev işçilerinden oluşurken, %24,5’i 21-34 yaş, %34,1’i 35-44 yaş, %22,6’sı 45-54 yaş, %10,7’si 55-64 yaş aralığındadır. Araştırmaya katılan ev işçilerinin %20,1’i okuryazar, %28,6’sı ilköğretim, %24’ü ortaokul ve %22,3’ü lise düzeyinde eğitim almış ve %64’ü evli olduğunu belirtmiştir. Soru formuna cevap verenlerin %63’ü yatılı çalışan ev işçilerinden oluşurken, %12,6’sı gündüzlü tam zamanlı ve %24,3’ü ise gündüzlü yarı zamanlı veya düzensiz olarak çalışan ev işçilerinden oluşmuştur. Ayrıca katılımcıların %29,9’u çocuk bakımı, %21,2’si hasta, yaşlı ve engelli bakımı, %48,2’si temizlik vb. ev içi düzenin sağlanması görevleri üstlendiklerini belirtmişlerdir. Anket formunu yanıtlayan ev işçilerinin %8,7’si 5 yıldan az, %26,4’ü 6-10 yıl, %33,2’si 11-15 yıl, %26,9’u 16-20 yıl ve %4,5’i 21 yıl ve üzerinde süredir ev işçiliği yaptığını ifade etmiştir. Ayrıca katılımcıların %92,8’i Türkiyeli ev işçilerinden oluşurken %7,3’ü göçmen ev işçilerinden oluşmuştur.

Rapor’da kullanılan nitel araştırma yöntemi kapsamında gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde ise Evid-Sen’in yakın ilişki içerisinde

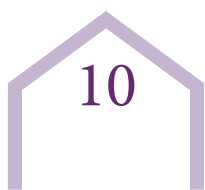
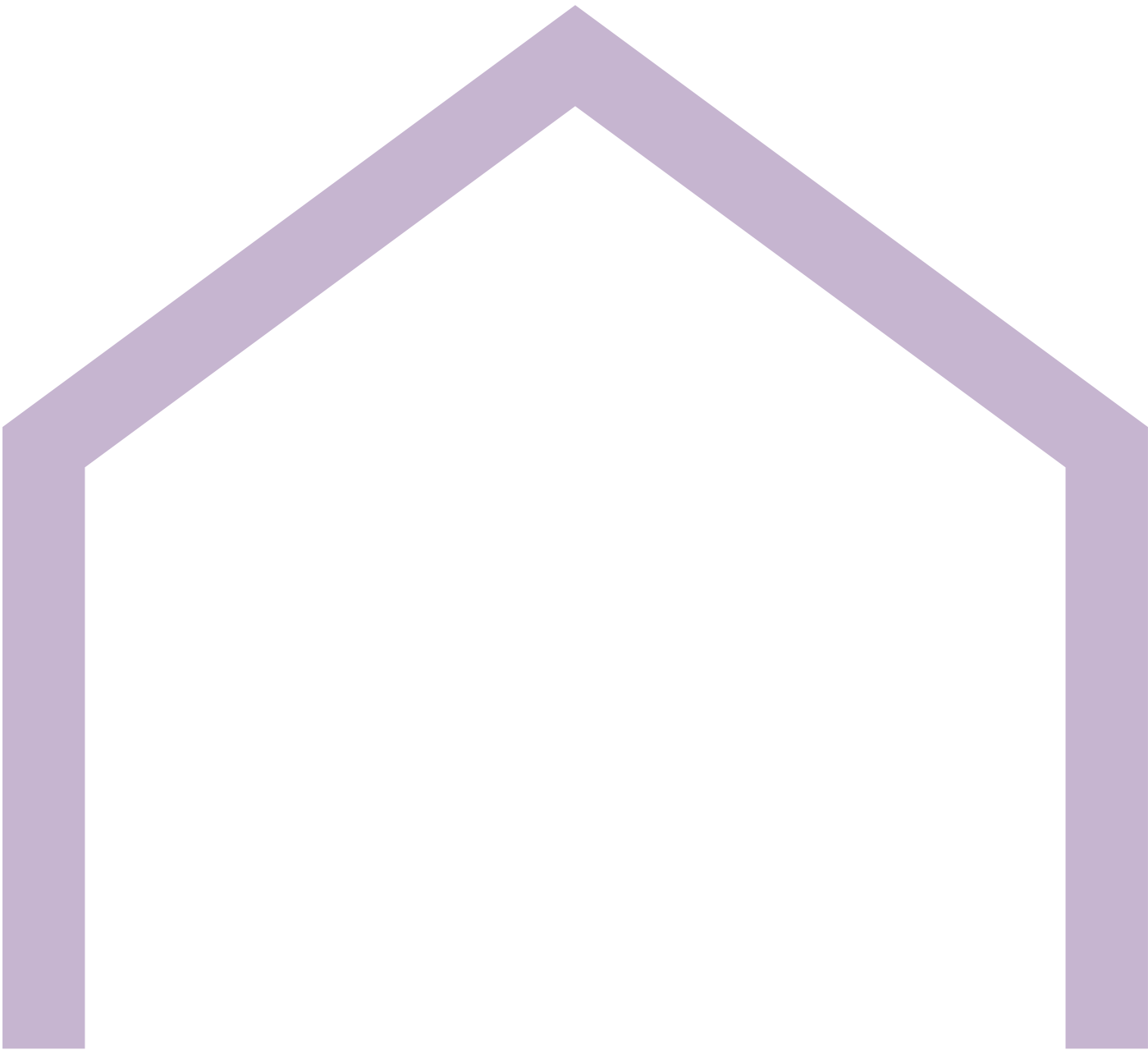
bulunduğu, İstanbul ve Ankara'da yaşıyan 30 kadın ev işçisi ile iletişime geçilmiştir. Araştırmaya katılan ev işçilerinden yarı yapılandırılmış olarak kendilerine ulaştırılan soruları cevaplamaları istenmiştir. Salgın dönemi içerisinde yüz yüze görüşmenin mümkün olmaması ve çoğu ev işçisi kadının online konferans ve sohbet programlarını kullanmamaları nedeniyle ilgili soruların cevapları yazılı olarak iletilen mesajlar, video ve ses kayıtları aracılığıyla alınmıştır. Ayrıca farklı şehirlerden 6 ev işçisi ile video konferans aracılığıyla odak grup görüşmesi de gerçekleştirilmiştir.

Rapor kapsamında derinlemesine görüşmeler vasıtasıyla tecrübelerine başvuru olan ev işçilerinin ortalama meslekteki çalışma sürelerinin 15 yılın üzerinde olduğu görülmüştür. Soruları cevapla-

yan ev işçilerinin 13'ü ilkokul mezunu olduğu belirtirken, katılımcılardan ikisi ise herhangi bir şekilde eğitim almadığını ifade etmiştir. Lise mezunu katılımcı sayısının 9 ve yüksekokul mezunu katılımcı sayısının ise 3 kişi olduğu görülmüştür. 5 katılımcı ise eğitim durumunu belirtmemiştir. Ayrıca araştırmaya katılan ev işçilerinden 19 kişi gündelikçi olarak 11'i ise yatılı olarak çalıştığını belirtmiştir. Yatılı çalışanlar arasında ise 6 kişinin göçmen işçilerden oluştuğu görülmüştür. Odak grup görüşmesine katılan ev işçilerinin ise mesleki tecrübelerinin ortalama 20 yıl olduğu görülmüştür. Odak grup görüşmesine İstanbul'dan 3, İzmir'den 1, Ankara'dan 1 ve Bursa'dan 1 kişi katılmıştır. Katılımcıların 3'ü yatılı çalıştığını diğer 3'ü ise gündelik ve düzensiz olarak çalıştığını belirtmiştir.

Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Çalışma Hakkı ve Yasal Dayanakları

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi Çerçevesinde Çalışma Hakkı

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin başlangıç kısmında insan onurunu ve bunu besleyen devredilemez hakları tanımanın; özgürlük, adalet ve barışın temelini oluşturduğu vurgulanmaktadır. Bu temel felsefe üzerinde şekillenen insan hakları, insanın sadece insan olması nedeniyle öznesi olduğu ve doğuştan elde ettiği; vazgeçilemez, devredilemez ve dokunulamaz olan temel hak ve özgürlükleri kapsamaktadır. Bu haliyle bütüncül bir yapıya sahip olan insan hakları, evrensel ve birbiriyle bağlantılı özelliklere sahiptir ve devlet düzeni tarafından korunması gerekmektedir (Kaya ve Ertuğrul Yılmaz, 2016: 56-57; Eren, 2013: 82). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 23. madde, 24. madde ve 25. madde aracılığıyla yukarıda belirtilen bütünsellik çerçevesinde çalışma hakkı ve çalışma hakkıyla bağlantılı sosyal ve ekonomik haklara temel insan hakları içerisinde yer vermektedir. İlgili düzenlemeler kapsamında çalışma hakkı ve yaşam hakkı arasında sıkı bir ilişki kurulurken, çalışma hakkının sosyal ve ekonomik temeli üzerinde durulmaktadır (OHCHR, 1948).

Bildirge kapsamında herkesin işini özgürce seçme, adil ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı üzerinde durulurken, kendisi ve ailesi için insan onur ve haysiyetini koruyacak bir gelir elde etme hakkı da çalışma hakkının vazgeçilmez unsurları arasında kabul edilmektedir. Çalışma hakkı, Bildirge'de sadece istihdam içerisinde yer alma hali ve ücret üzerinden değerlendirilmemekte, çalışma ilişkisi içerisinde dinlenme ve boş zaman hakkı, mesai

saatlerinin sınırlandırılması ve ücretli izin hakkı ile sendika kurma ve sendikaya üye olma hakkı doğrultusunda da ele alınmaktadır. Ayrıca çalışma hakkı ile doğrudan bağlantılı olarak insan onur ve haysiyetine yaraşır yaşam standartlarına erişim de Bildirge'de üzerinde durulan temel kaygılar içerisinde yer almaktadır. Bu doğrultuda kişinin beslenme, giyim, konut, tıbbi bakım ile gerekli toplumsal hizmetleri kendi denetimi dışındaki nedenlerle sağlayamaması halinde güvenceye alınması gerektiği ifade edilmektedir (OHCHR, 1948). Kısacası bu hak; iş güvenliği, işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından uygun çalışma koşulları isteme hakkı, makul çalışma süreleri isteme hakkı, adil ücret hakkı, ücretli izin hakkı, boş zaman isteme hakkı, yapısına kişiliğine uygun işlerde çalıştırılmayı isteme hakkı ve sosyal güvenlik hakkını da içinde barındırmaktadır. Dolayısıyla çalışma hakkı, sosyal ve kültürel haklarla doğrudan bağlantılı bir şekilde ele alınması gereken bir özellik sergilemektedir (Gülmez, 2014: 95; Kaya ve Ertuğrul Yılmaz, 2016: 61-62).

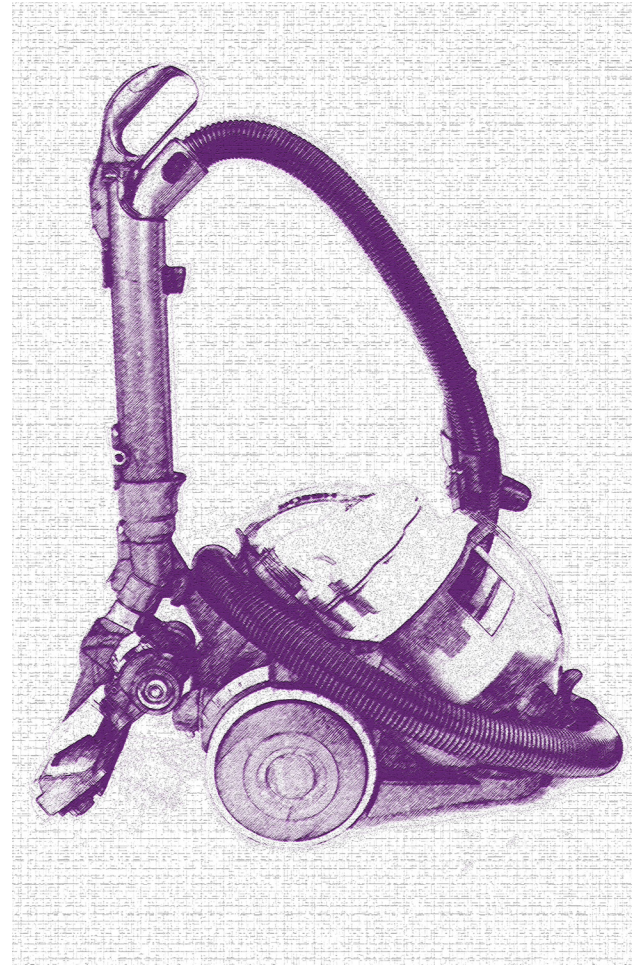
Temel bir insan hakkı olması münasebetiyle İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi kapsamında çerçevesini çizmeye çalıştığımız çalışma hakkının, uluslararası dayanaklarının sadece Bildirge ile sınırlı olmadığını belirtmek gerekir. Bu doğrultuda Rapor kapsamında tartışıldığı boyutuyla, çalışma hakkının ve bu hak paralelinde gerçekleştirilen izleme sürecinin netleştirilmesi açısından diğer uluslararası dayanaklar üzerinde de durulmalıdır.

Çalışma Hakkının Diğer Uluslararası Dayanakları

Çalışma hakkına İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi haricinde yer veren diğer önemli Birleşmiş Milletler (BM) kaynaklarından bir diğeri Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'dir. Sözleşme'de çalışma hakkı ve adil çalışma koşullarına detaylı bir şekilde değinilmiş ve bu haklar hukuki güvence altına alınmıştır. Sözleşme, çalışma hakkını bireysel bir hak olma-

sının yanında, sosyal bir hak olarak ele alması nedeniyle de oldukça önemli bir yere sahiptir. Çalışanlara adil çalışma koşullarının ve adil bir ücretin sağlanması Sözleşme'nin temel kaygıları arasındadır. Ayrıca çalışma hakkının diğer insan haklarının kullanılabilmesi açısından önemi Sözleşme'nin dikkat çektiği önemli noktalardandır. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, konumuzla doğrudan ilgili bir şekilde, çalışma hakkından haksız bir biçimde yoksun bırakılmama hakkı üzerinde de dururken, çalışmayı bireylerin kişisel gelişiminde, sosyal ve ekonomik bütünleşmesinde önemli bir yere koymaktadır (OHCHR, 1966; Gülmez, 2014: 93-97). Kısacası ilgili Sözleşme'de insan onuruna yakışır çalışma hakkının diğer haklarla olan bağı da açıkça görünür hale gelmektedir. Özellikle Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 11. maddesi kapsamında ele alınan "...kendisi ve ailesi için beslenme, giyim ve konut dahil, yeterli bir yaşam düzeyi ve yaşama koşullarını sürekli olarak geliştirme hakkı..." gibi temel hakların çalışma hakkı ile ilişkisi açıkça görülmektedir. Benzer bir şekilde ilgili Sözleşme'nin 6. madde, 7. madde ve 8. maddesi de çalışma hakkıyla birlikte diğer sosyal haklara güçlü bir yasal ve politik çerçeve oluşturmaktadır (OHCHR, 1966).

Çalışma hakkının güvenceye alındığı uluslararası sosyal hukuk alanındaki en ayrıntılı düzenlemelerden bir diğeri ise Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'dır. Avrupa Konseyi, 1961 yılında çalışma hakkını kapsayacak biçimde 19 sosyal hakkı Avrupa Sosyal Şartı içinde güvence almıştır. Sonrasındaki süreçte ise sosyal hakların çerçevesi genişletilmiş, 1996 yılında Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı ile birlikte kapsanan sosyal hak sayısı 31'e çıkarılırken çalışma hakkı bağlamında daha geniş bir güvence kapsamı oluşturulmuştur. Belirtmek gerekir ki 1961 ve 1996 Sosyal Şartları ve 1988 Ek Protokolü doğrultusunda Avrupa Sosyal Şartlar Sistemi oluşmuştur. İşini özgürce seçme hakkı, çalışanların özel yaşamına saygı, adil çalışma koşullarının sağlanması, güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları, istihdamda her türlü ayrımcılığın önlenmesi

ve adil bir ücret hakkı diğer belgelerde olduğu gibi Sosyal Şart'ın ve Sosyal Şartlar Sistemi'nin de temel kaygıları arasında yer almıştır (Gülmez, 2014: 105-118). Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nın 30. madde ve 31. maddesi, başka bir insan hakları sözleşmesinde rastlanması zor bir şekilde yoksulluktan korunma ve barınma hakkını bir devlet yükümlülüğü olarak ele almaktadır. Böylece ilgili maddeler devletlere bu alanda kaynak yaratarak insanları yoksulluktan koruma yükümlülüğü vermektedir (Resmi Gazete, 2007). Belirtmek gerekir ki Şart'ın temel felsefesi ve kapsama aldığı düzenlemeler dikkatlice incelendiğinde ev işçilerinin küresel salgın döneminde karşılaştıkları sorunların insan onuruna yakışır çalışma hakkını derinden zedelediği ve doğrudan hak ihlali teşkil ettiği görülmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'nin çalışma hakkına ilişkin kararları doğrultusunda bir değerlendirme yapmak gerekirse, Mahkeme'nin çalışma hakkına ilişkin kararlarında Avrupa Sosyal Şartı'nı dikkate aldığı görülmektedir. Bu doğrultuda özellikle istihdam

edilmeyi isteme hakkı söz konusu olduğunda AİHM, Avrupa Sosyal Şartı'nın taraf ülkeler için hüküm altına aldığı tam istihdamı hedefleyen istihdam politikalarını hayata geçirme yükümlülüğü üzerinde durmaktadır. Ayrıca bu düzenlemenin taraf ülkelere tam istihdamı sağlama noktasında çaba gösterme yükümlülüğü verdiği de belirtilmektedir (Kılıçkaya, 2017: 131).

Rapor kapsamında odaklandığımız konu bağlamında tartışmanın derinleştirilmesi gerekirse çalışmayı isteme hakkı kadar, çalışanın işini koruması hakkı da AİHM kararlarında önem atfedilen hususlar arasındadır. AİHM kararlarında işçinin işini kaybetmesi ile kendisi ve ailesi için onurlu bir yaşam sürdürebilmesi arasında sıkı bir ilişki kurulmaktadır. Bu doğrultuda AİHM, kişinin çalışma hakkına engel olunmasının kendisinin ve ailesinin geçimini sağlama noktasında önemli bir engel olarak değerlendirmekte, dolayısıyla bu durumu özel yaşama müdahale olarak görmektedir (Kaya ve Ertuğrul Yılmaz, 2016: 70). Bu doğrultuda işçinin çalışma hakkının işveren tarafından sona erdirilmesine karşı korunması noktasında iş güvencesinin önemi ortaya çıkmaktadır. İş güvencesi vasıtasıyla işverenin iş ilişkisini makul, haklı veya geçerli bir sebep olmaksızın keyfi olarak sona erdirmesinin önüne geçilmektedir (Süzek, 2016: 591; Çelik, Caniklioğlu ve Canbolat, 2017: 447). Ayrıca AİHM'nin zorla çalıştırma üzerine verdiği kararlar da dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda AİHM'nin zorla çalıştırmayı işçinin işyerindeki özel yaşamının gizliliğinin ve çalışma özgürlüğünün ihlali olarak değerlendirdiği görülmektedir (Kaya ve Ertuğrul Yılmaz, 2016: 67).

Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organisation- ILO) tarafından oluşturulan normlar ve belgeler de kuşkusuz çalışma hakkının etkin bir şekilde kullanılması açısından uluslararası sosyal hukuk alanında önemli kılavuzlardandır. Belirtmek gerekir ki ILO tarafından üretilen belgelerin büyük çoğunluğu doğrudan veya dolaylı olarak çalışma hakkını içinde barındırmakta ve konuya ilişkin düzenlemelere yer vermektedir. Gerek ILO Anayasası gerekse

Filadelfiya Bildirgesi çalışma hakkına doğrudan atıfta bulunmasa da çalışma süresi, ücret ve adil çalışma koşulları gibi temel bileşenlere yer vermektedir. 122 Sayılı İstihdam Politikası Sözleşmesi, 168 Sayılı İstihdamın Geliştirilmesi ve İşsizliğe Karşı Koruma Sözleşmesi, 29 Sayılı Cebri ve Mecburi Çalıştırma Hakkında Sözleşme, 111 Sayılı İş ve Meslek Bakımından Ayrımcılık Hakkında Sözleşme, ILO tarafından kabul edilmiş ve çalışma hakkıyla bağlantılı olarak sayılabilecek belgelerden sadece bazılarıdır (Gülmez, 2014: 87-92; Şen, 2013: 159-161).

ILO, 1980'li yılların sonu itibariyle çalışma hakkı bağlamında istihdamı, sosyal korumayı ve sosyal diyalogu geliştirmeyi önemli hedefleri arasında daha güçlü bir sesle dile getirmeye başlamıştır (Gülmez, 2011: 52; Kaya, 1999: 10). Bahsedilen hedefler küreselleşmenin etkisini artırmasıyla birlikte ILO'nun gündeminde çok daha yoğun bir şekilde yer alırken ILO, ilk olarak 1999 yılında açıkladığı bir raporla İnsan Onuruna Yakışır İş Gündemi'ni dile getirmiş, 2008 yılında ise bu gündemi Adil bir Küreselleşme için Sosyal Adalet Bildirgesi'nin bir parçası olarak kabul etmiştir (ILO, 2020a). İnsan onuruna yakışır işlerin teşvik edilmesi, çalışma yaşamına ilişkin hakların güvence altına alınması, sosyal korumanın güçlendirilmesi ve sosyal diyalogun geliştirilmesi gibi dört stratejik hedefi içinde barındıran İnsan Onuruna Yakışır İş söylemi, uluslararası anlamda yaygın bir şekilde kabul görünürken, BM'nin 2030 Gündemine de dahil edilmiştir. Belki de son olarak bu Rapor'un temel öznesini oluşturan ev işçilerinin çalışma hakkından etkin olarak faydalanmasına yönelik kaygıları içermesi nedeniyle ILO'nun 2011 yılında kabul ettiği 189 sayılı Ev İşçileri için İnsan Onuruna Yakışır İş Sözleşmesi referans olarak belirtilmelidir. ILO bu Sözleşme vasıtasıyla, ev işçileri için insan onuruna yakışır çalışma standartlarının oluşturulması adına gerekli yasal altyapının sağlanmasını ve küresel çalışma standartlarının geliştirilmesini hedeflemiştir (ILO, 2011).

Çalışma Hakkına İlişkin Ulusal Yasal Dayanaklar

Türkiye'deki ulusal yasal mevzuat kapsamında konuya yaklaşıldığında ise çalışma hakkı Anayasal bir güvence olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda 1961 Anayasası'nda çalışma hakkına, çalışma ödevinin bir karşılığı olarak yer verilmiştir. 1982 Anayasası'nda ise çalışma hakkı ve ödevi "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" başlığı altında 49. Madde kapsamında düzenlenmiştir. Bu madde kapsamında yapılan düzenleme doğrultusunda çalışma, herkesin hakkı ve ödevi olarak tanımlanırken, çalışanların yaşam standartlarının yükseltilmesi, çalışmanın desteklenmesi, çalışanların ve işsizlerin korunması, işsizliğin önlenmesi ve çalışma barışının sağlanması devletin görevleri arasında sıralanmıştır. Bu vesileyle sosyal devlet ilkesinin gerekliliklerine de dikkat çekilmiştir. Ayrıca Anayasa'nın 18. Maddesi aracılığıyla "zorla çalıştırma yasağı" düzenleme altına alınmıştır. Bununla birlikte Anayasa'nın 50. Maddesi aracılığıyla ise kimse'nin yaşına, cinsiyetine, gücüne uygun olmayan işlerde çalıştırılmayacağı ve dezavantajlı kişilerin çalışma şartları bağlamında özel olarak korunacağı ve 55. Madde aracılığıyla ise adil bir ücrete ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Genel itibariyle değerlendirildiğinde bir anayasal hak olarak çalışma hakkının belirli unsurlardan oluş-

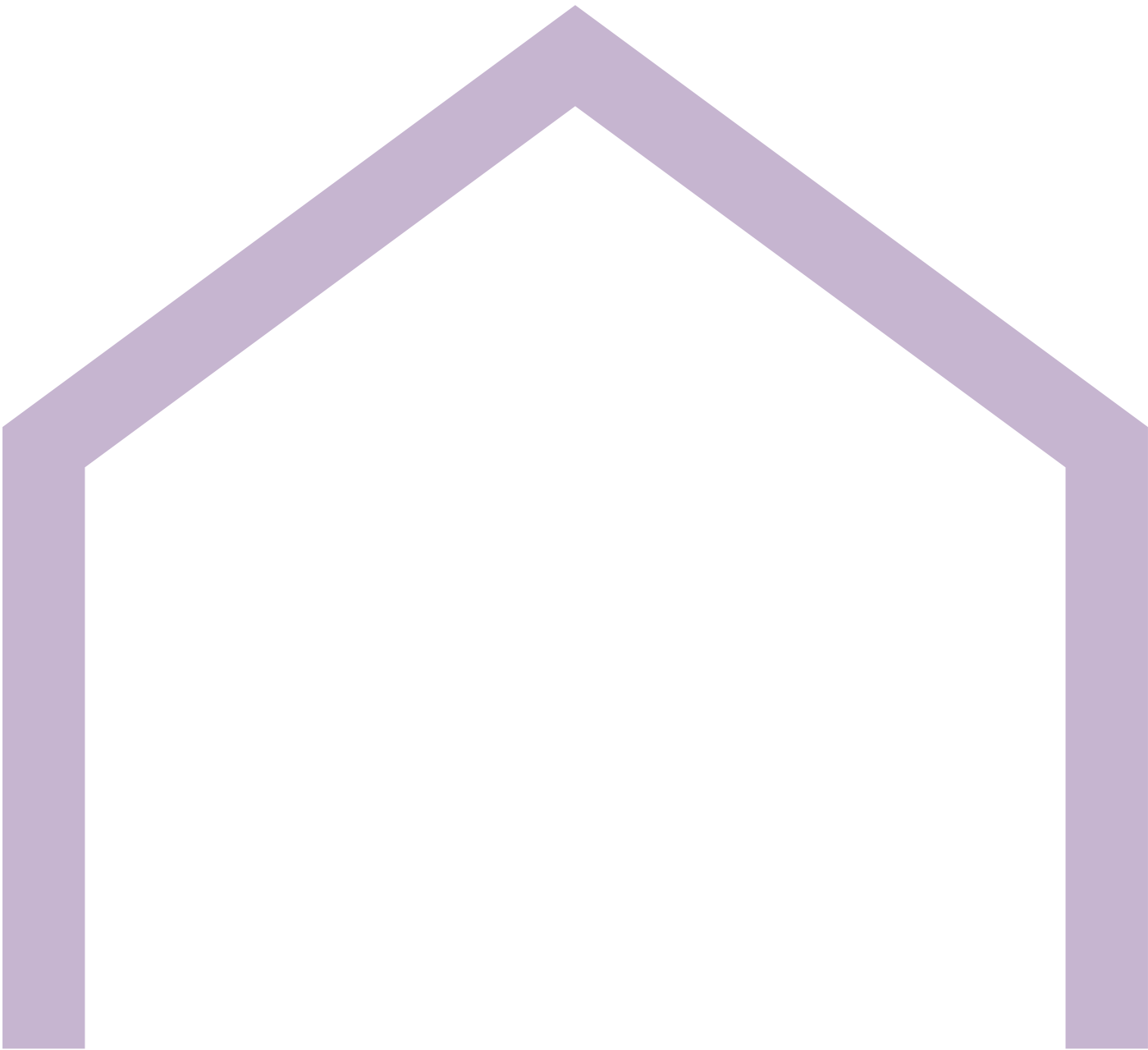
tuğu görülmüştür. Çalışma hakkının isteğe bağlı olarak herkese tanınması, insan onuruna yakışır adil bir ücret kapsamında gerçekleşmesi, çalışma yaşamına ilişkin asgari standartların devlet tarafından düzenlenmesi ve bir ödev olarak aynı zamanda çalışma yükümlülüğünü de içermesi bahsedilen unsurlar arasındadır (T.C. Anayasası, 1982; Şen, 2013: 149-156).

Anayasa'daki düzenlemeler haricinde çalışma yaşamına ilişkin özel yasal düzenlemelere bakıldığında ise bu yasaların da çalışma hakkını düzenlediği görülmektedir. Bu kapsamda doğrudan iki yasadaki söz etmek mümkündür. 4857 sayılı İş Kanunu işçilere ilişkin düzenlemelere yer verirken, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ise memurlar için çalışma hakkını düzenleyen yasalardandır. Ayrıca ev işçilerini de kapsamı içerisine alan 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu, hizmet ilişkisi bağlamında çalışma hakkına ilişkin kimi düzenlemelere yer vermektedir. Elbette bununla birlikte kimi özel kamu personelinin statüsünü düzenleyen yasalarla, belirli meslek gruplarının çalışma ilişkilerine yönelik özel yasalar da çalışma hakkıyla ilişkili belirli düzenlemeleri içinde barındırmaktadır (Gülmez, 2014: 85-87). Çalışma hakkına ilişkin gerçekleştirilen tüm bu serimlemenin ardından, okumakta olduğunuz Rapor'un bundan sonraki bölümleri sorunu bahsedilen niyet temelinde ele alacaktır..

**Çalışma Hakkının İhlali Bağlamında
Küresel Salgın Döneminde Ev İşçilerinin
Çalışma ve Yaşam Koşulları**

Çalışma Hakkı Bağlamında Küresel Salgın Döneminde Ev İşçileri: Durum, Görünüm ve Sorun

Ev işçiliği kimi zaman kölelik, sömürgecilik ve farklı esaret türleriyle de ilişkilendirilen, tarihte örneklerine çok önceleri rastlanan, yoğun kadın emeğine dayanan bir yapıya sahiptir (ILO, 2010: 5). Ev içi emeğe toplumsal cinsiyet rollerine dayanan iş bölümü kapsamında yüklenen anlam, çoğu zaman ev işlerinin karşılıksız ve değersiz olduğuna dair yanlış bir algıyı da ortaya çıkarmaktadır. Ev işlerine gerek tarihsel süreç içerisinde yüklenen anlam gerekse toplum tarafından atfedilen değer ev işçilerinin çalışma hayatı içerisinde karşılaştıkları birçok sorunun da temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla ev işçilerinin istihdam ilişkisi içerisinde çoğu zaman diğer işçilerle aynı haklara sahip olmadıkları görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamındaki sorunlar, kayıt-dışı çalışma, iş tanımının belirsizliği, düşük ücretler, özlük haklarının yetersizliği, iş güvencesinden ve sosyal güvenlik hakkından yoksunluk, yeterli yasal korumaya sahip olma, çalışma yaşamında şiddet, taciz, kötü muamele vb. ev işçilerinin bir çırpıda sayılabilecek önemli sorunları arasında yer almaktadır. Bahsedilen tüm bu sorunlar ev işçilerinin temel insan hakları arasında yer alan çalışma hakkından tam anlamıyla faydalanmalarını da engellemektedir. Bu doğrultuda ev işçileri çalışma hakkını tamamlayan iş güvencesi hakkı, işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından uygun çalışma koşulları isteme hakkı, makul çalışma süreleri isteme hakkı, adil ücret hakkı, ücretli izin hakkı, boş zaman isteme hakkı, yapısına ve kişiliğine uygun işler-

de çalıştırılmayı isteme hakkı ve sosyal güvenlik hakkı gibi birçok haktan yoksun kalmaktadırlar. Çalışma hakkının diğer insan haklarının kullanımını için kaçınılmaz olduğu düşünüldüğünde ise ev işçileri bahsedilen sorunlar nedeniyle diğer birçok temel insan hakkından da mahrum kalmaktadırlar. Dolayısıyla aşağıda tartışılacak olan ve küresel salgınla birlikte derinleşen birçok sorun bu kapsamda değerlendirilmeli ve dikkate alınmalıdır.

Dünya Genelindeki Durum ve Koronavirüs Sürecinde Derinleşen Sorun

ILO, 2013 yılında dünya genelinde 15 yaş ve üzerinde 67 milyon 139 bin ev işçisinin olduğunu açıklamıştır. Bu ev işçilerinin %80'ini kadınlar oluşturmaktadır (ILO, 2020b; ILO, 2015a: 97; Tijdens and Klaveren, 2011: 7-8). ILO verilerine göre ev işçileri, toplam işgücünün %2'sini oluştururken, kadın ev işçilerinin toplam kadın işgücündeki oranının %4 olduğu bilinmektedir (ILO, 2015a: 97; ILO, 2015b). Ev işçileri arasında kayıt-dışı çalışma oranının %75 olduğu da ayrıca belirtilmelidir (ILO, 2015c; ILO, 2019a).

Dünya genelindeki bu tablo küresel salgın döneminde ev işçilerinin yaşadıkları sorunların derinleşmesini de beraberinde getirmiştir. ILO tahminlerine göre tüm dünyadaki ev işçilerinin yaklaşık dörtte üçü salgın dönemi önlemleri ve sosyal güvenlik sistemlerindeki eksiklikler nedeniyle iş ve gelir kaybı yaşamıştır. Bu sorunları yaşayan ev işçilerinin büyük çoğunluğunu ise kadınlar oluşturmuştur. ILO tespitlerine göre iş ve gelir kaybı yaşayan ev işçilerinin büyük çoğunluğunun kayıt-dışı çalışan ev işçilerinden oluştuğu da dikkat çekmiştir. Kayıt-dışı çalışan ev işçileri herhangi bir sosyal güvenceye tabi olmaksızın işlerini kaybettikleri için bu süreç içerisinde çok daha ağır hasarlar almıştır. ILO ilgili Rapor'da, ev işçilerinin yalnızca %10'unun sosyal güvenliğe erişimi olduğunu vurgularken, ev işçilerinin çoğunun ücretli hastalık izni, sağlık hizmetlerine garantili erişim, iş kazası yardımları veya işsizlik sigortası gibi haklardan faydalanamadıklarına

dikkat çekmiştir. Aynı Rapor, çalışmaya devam eden ev işçilerinin ise çalışma koşullarının kötüleştiğini, iş yüklerinin ve çalışma saatlerinin arttığını vurgulamıştır (ILO, 2020c). Kısacası tüm dünyadaki ev işçileri bu süreçte çalışma haklarından ve çalışma hakkıyla doğrudan bağlantılı birçok haktan mahrum kalmıştır. Küresel salgın sürecinde ev işçileri yeterli sosyal korumaya sahip olmadıkları ve kayıt-dışı çalıştırılmaları nedeniyle yasal güvencelerden faydalanamamış, yoğun bir şekilde hak ihlallerine maruz kalmışlardır.

Küresel Salgın Sürecinde Ev İşçilerinin Yaşadığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri Uluslararası Webinarı

Evid-Sen, 4 Eylül 2020 tarihinde düzenlediği “Küresel Salgın Sürecinde Ev İşçilerinin Yaşadığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri” isimli bir Webinar ile ev işçilerinin küresel salgın dönemindeki sorunlarını uluslararası kurumların alanında uzman isimleri aracılığıyla da tartışmaya açmıştır. İlgili Webinar’a BM Çağdaş Kölelik Biçimleri Özel Raportörü Tomoya Obokata, BM İnsan Hakları ve Göçmenler Özel Raportörü Felipe Gonzales Morales, ILO Güvencesiz Çalışanlar ve Ev İşleri Uzmanı Claire Hobden, Uluslararası Ev İşçileri Federasyonu (International Domestic Workers Federation- IDWFED) Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölge Koordinatörü Lara Nawayhid ve Hollanda Sendikalar Konfederasyonu (Federatie Nederlandse Vakbeweging- FNV) Göçmen Ev İşçileri Ağı Koordinatörü Herrie Hoogeboom katılım sağlamıştır. Türkiye’deki ev işçilerinin sorunlarını Evid-Sen Genel Başkanı Gülhan Benli gerçekleştirdiği bir sunum aracılığıyla dile getirirken, uluslararası kurum temsilcileri ise sorunun küresel anlamdaki boyutunu geniş bir perspektifle ortaya koymuştur. İlgili Webinar sayesinde küresel salgın döneminde tüm dünyadaki ev işçilerinin karşılaştıkları sorunlar çok daha görünür hale gelirken, bu anlatımlarla Türkiye’deki durum arasındaki benzerlik somutlaşmıştır. Dolayısıyla gerçekleştirilen Webinar,

Rapor kapsamında mukayeseli bir analiz gerçekleştirilmesini de mümkün kılmıştır.

İlgili Webinar’da hemen hemen tüm katılımcılar yukarıda genel hatlarıyla paylaşılan ILO Raporu ile uyumlu bir şekilde benzer sorunlara değinmişlerdir. İşsizlik ve gelir kaybı bu dönemde ev işçilerinin karşılaştıkları en temel sorunlar arasında işaret edilirken, kayıt-dışı çalışma ve güvencesizlik nedeniyle ev işçilerinin sorunlarının çözümsüz kaldığı, devletler tarafından sağlanan yardımlara ev işçilerinin erişemediği üzerinde durulan ortak konular olmuştur. Çalışmaya devam eden ev işçilerinin iş yüklerinin artması ve izinsiz çalışmaları ve sömürüye çok daha açık hale gelmeleri de sunumlar kapsamında vurgulanan önemli noktalardandır. Özel Raportör Tomoya Obokata gerçekleştirdiği sunumla zorla çalıştırmanın insan haklarının mutlak ihlali olduğunu vurgularken, ev işçilerinin çalışma koşullarının birçok yerde farklı esaret türlerini içinde barındırdığını ifade etmiştir. Bu doğrultuda yaşanan küresel salgının bahsedilen durumu daha da kötüleştirdiğini belirtmiştir. Obokata, mevcut krizin sosyal koruma ve adalet sisteminde çağdaş kölelik türlerinin tespit edilmesi ve kovuşturulması da dâhil olmak üzere zaten var olan sistemsel açıkları da ortaya çıkardığını vurgulamıştır. Özel Raportör, bu doğrultuda pek çok ülkenin, krize cevap verme konusundaki sorumluluklar altında ezildiğini, bunun ise köleliğe karşı tedbirler noktasında olumsuz bir etkiye sahip olduğunu belirtmiştir. Özel Raportör Felipe Morales Gonzales ise benzer sorunlar üzerinden göçmen ev işçilerinin durumları noktasında bir analiz gerçekleştirmiş, göçmen ev işçilerinin görünürlükleri olmaması nedeniyle çoğu zaman hak arama noktasında sorunlar yaşandığına, bu doğrultuda göçmen ev işçilerinin hak ve çıkarlarının güvenceye alınmasına acil ihtiyaç olduğuna dikkat çekmiştir.

ILO Güvencesiz Çalışanlar ve Ev İşleri Uzmanı Claire Hobden ise Webinar kapsamında gerçekleştirdiği sunum aracılığıyla ILO tarafından ortaya konulan ve yukarıda genel hatlarıyla aktardığımız tabloya değinirken, ev işçilerinin iş-

verenlerinin de birçok yerde işsiz kaldığı ve gelir kaybına uğradığına ve ev işçilerinin ücretlerini karşılayamayacak duruma geldiklerine dikkat çekmiştir. Hobden bu durumun da dikkate alınması gereken bir unsur olduğunu belirtmiştir. Ev işçilerinin evlerinde maruz kaldıkları şiddette artış yaşanması da Hobden'in üzerinde durduğu sorunlar arasında yer almıştır. Hobden, ev işçilerinin kimi zaman evdeki şiddetten kaçış yolu olarak çalışmayı tercih ettiğini, dolayısıyla süreç içerisinde ortaya çıkan işsizlikle birlikte evde kalan ev işçilerinin maruz kaldıkları şiddetin arttığını vurgulamıştır. Hobden ayrıca küresel salgın döneminde ILO tarafından ortaya konulan kısa vadeli çözüm önerileri üzerinde durmuştur. Korumacı ekipmanların sağlanması, işten çıkarmaların yasaklanması, kayıt-dışı çalışan ev işçileri için de gelir desteği sağlanması, yatılı çalışan ve başkaca kalacak yeri olmayan ev işçilerinin işsiz kalmaları halinde barınma ihtiyacının çözümü ve işverenlere süreç içerisinde verilmesi gereken teşvikler bahsedilen çözüm önerileri arasında yer almıştır.

Benzer kaygılar ve sorunlar IDWFED Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölge Koordinatörü Lara Nuwayhid'in sunumunda da dikkat çekmiştir. Nuwayhid ayrıca bu dönemde ırkçı tavır ve muamelelerin arttığını, ev işçilerinin çoğu zaman virüsün taşıyıcısı olarak görüldüklerini vurgulamıştır. Salgın öncesindeki ekonomik krizin ve 2020 yaz aylarında Lübnan'da yaşanan patlamanın özellikle göçmen ev işçilerinin durumlarını çok daha ağırlaştırdığı da Nuwayhid'in sunumunda dikkat çeken noktalardan olmuştur. FNV Göçmen Ev İşçileri Ağı Koordinatörü Herrie Hoogeboom ise bu dönemde örgütlü mücadelelerin ve dayanışmanın önemini süreç içerisinde FNV tarafından gerçekleştirilen faaliyetler özelinde görünür hale getirmiştir.

Özetlemek gerekirse Evid-Sen tarafından Etkiniz AB Programı desteği ile gerçekleştirilen bu Webinar küresel salgın döneminde ev işçilerinin yaşadıkları sorunların da küresel bir özellik sergilediğini gözler önüne sermiştir. Ev işçilerinin tüm dünyada benzer sorunlarla karşılaştığı ve

bu sorunların ev işçilerinin salgın dönemi öncesi güvencesizliklerinden ve yasal korumadan yoksunluklarından kaynaklandığı görülmüştür. Kısacası bu dönemde ev işçileri tüm dünyada yoğun bir şekilde insan hakları ihlallerine maruz kalmışlardır.

The poster is for a webinar titled "DOMESTIC WORKERS DURING THE GLOBAL EPIDEMIC PROBLEMS AND RESPONSES". It features six speakers in circular frames: Tamaya OBOKATA (UN Special Rapporteur on Contemporary Forms of Slavery, OHCHR), Claire HOBDEN (Specialist on Vulnerable Workers, Domestic Work, ILO), Lara NUWAYHID (Middle East and North Africa Regional Coordinator, IDWFED), Herrie HOOGBOOM (Director, Migrant Domestic Workers Network FNV), Gülhan BELLI (President, Evid-SEN), and Ceyhan GÜLER (Moderator, Karamanoglu Mehmetbey University). The webinar is scheduled for 4 September 2020 at 14:00 in the Istanbul time zone and will be live on the YouTube channel "ev_iscileri dayanisma sendikasi". The poster also mentions financial support from the European Union under the Etkiniz EU Programme.

Türkiye'deki Ev İşçilerinin Durumu ve Küresel Salgın Dönemi Derinleşen Sorunları

Türkiye'deki ev işçilerinin karşılaştıkları sorunlar da tüm dünyada ev işçilerinin yaşadıkları sorunlardan farklı değildir. Kayıt-dışı çalışma, özlük haklarının kötü olması ve sosyal güvenceden yoksunluk, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik sorunlar, iş tanımlarının belirsizliği, ağır ve kötü çalışma koşulları, işverenin kötü muamelesi ve uygulamaları, sendikal hak ve özgürlüklerden tam anlamıyla faydalanamama Türkiye'deki ev işçilerinin de en temel sorunları arasındadır. Bu sorunların yanında Türkiye'de ev işçilerinin net sayılarının belirlenmesini sağlayacak mekanizmaların mevcut olmaması ise sorunun boyutunun tespit edilememesini beraberinde getirmektedir. Bu doğrultuda ev işçilerinin sayılarına

yönelik tahminler yol gösterici olmaktadır. Ev işçilerini örgütleyen sendikalar Türkiye’de bir milyonun üzerinde ev işçisi olduğunu ve bu işçilerin büyük çoğunluğunun kadınlardan oluştuğunu tahmin etmektedir (Sözcü, 2017; DW, 2020; Duvar, 2020).

Türkiye’deki ev işçilerinin çalışma hayatına ilişkin yasal düzenlemelerde kapsam dışı sayılmaları veya ilgili düzenlemelere ancak şartlı dahil olmaları bahsedilen sorunları içinden çıkılmaz hale getirmektedir. Türkiye’deki yasal mevzuat ev işçilerini 4857 sayılı İş Kanunu kapsamı dışında tutarken, ev işçilerinin çalışma ilişkilerine dair hak ve yükümlülükleri 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu’nun hizmet sözleşmesine dair hükümleri kapsamında düzenlenmektedir. Bu durum ev işçilerinin belirli alanlarda diğer işçilerle aynı haklardan yararlanmalarını engelleyebilmektedir. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu da benzer şekilde ev işçilerinin kapsam dışında tutuldukları yasal düzenlemeler arasındadır.

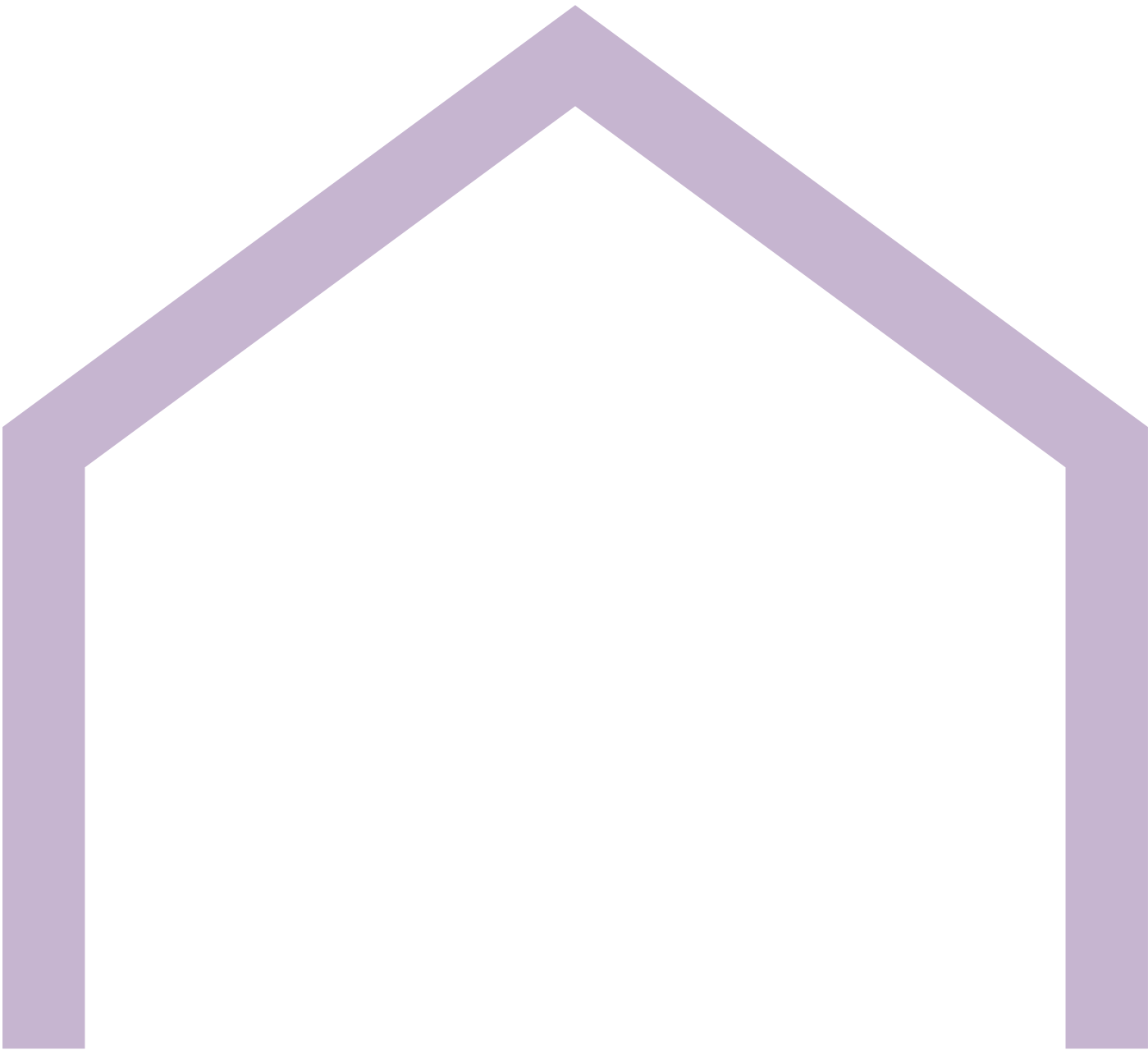
5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ise ev işçilerini koşullu olarak kapsama almıştır. Kanun aynı işveren yanında bir ay içerisinde 10 günden az çalışan ev işçileri için işverenin iş kazası ve meslek hastalığı sigortası haricinde sigorta primi ödeme yükümlülü-

ğünü ortadan kaldırmaktadır. Böylece 5510 sayılı Kanun kapsamında bir veya birden fazla kişi tarafından bir ay içerisinde on günden az çalıştırılan ev işçilerinin hastalık, analık ve uzun vadeli sigorta kolları açısından sigortalı sayılmayacağı ancak iş kazası ve meslek hastalıkları açısından sigortalı sayılacakları belirtilmektedir (Boydak, 2018: 150). Kısacası ev işçilerinin sigortalı çalıştırılmaları ve sigortalı çalışmaya bağlı sosyal güvenlik hakları ancak belirli koşullar dâhilinde mümkün kılınmaktadır.

Yukarıda dile getirilen tüm sorunlar ve bu sorunların derinleşmesine sebep olan yasal düzenlemeler özellikle küresel salgın döneminde ev işçilerinin yüklerini çok daha ağır hale getirmiştir. Ev işlerine toplum tarafından yüklenen anlam nedeniyle mesleğin karşılıksız, değersiz ve kırılabilir bir yapıya sahip olması, ev işçilerinin çalışma hayatına ilişkin birçok güvenceden yoksun çalışmalarını, küresel salgın döneminde maruz kalınan hak ihlallerini kişisel bir düzleme taşımıştır. Ev işçileri bu dönemde birçok insan hakkı ihlaliyle aynı anda maruz kalmıştır. Raporun bundan sonraki bölümünde ev işçilerinin karşılaştıkları hak ihlalleri, çalışma hakkı temelinde, gerçekleştirilen ve araştırmalardan elde edilen bulgular vasıtasıyla detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

**Araştırma Bulguları ve
Hak İhlalleri İzleme Sonuçları**

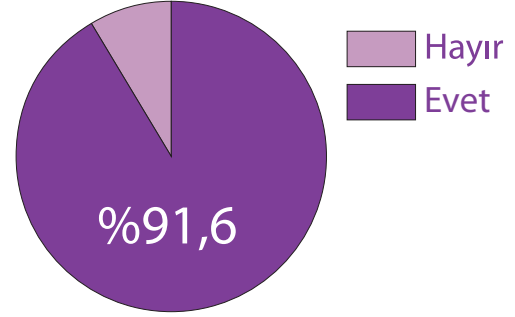
Araştırma Bulguları

Bu Rapor'da ev işçilerinin küresel salgın döneminde karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunların temel insan haklarından olan çalışma hakkı üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda araştırma kapsamında elde edilen bulgular ev işçilerinin küresel salgın döneminde birbiri ile iç içe geçmiş birçok sorunu aynı anda yaşadıklarını göstermiştir. Yaşanan sorunlar çalışma hakkı doğrultusunda değerlendirildiğinde ev işçilerinin, özellikle işsizliğe karşı korunma hakkından, kendisi ve ailesi için insan onuruna yaraşır bir yaşam sağlayacak düzeyde adil ve elverişli ücret hakkından, dinlenme ve boş zaman hakkı ile iş saatlerinin makul ölçüde sınırlandırılması ve belirli aralıklarla ücretli tatil yapma hakkından yararlanamadıkları görülmüştür. Ayrıca bu dönemde ev işçilerinin kendileri ve ailelerinin sağlığı ve iyi yaşaması için yeterli yaşam standartlarını sağlayabilmek adına beslenme, konut, tıbbi bakım gibi olanaklara erişemedikleri de dikkat çekmiştir. Kısacası araştırma sonucunda elde edilen bulgular çalışma hakkının ihlali bağlamında çarpıcı sonuçları ortaya çıkarmıştır.

İşsizlik, Gelir Kaybı ve Kayıt-Dışılık

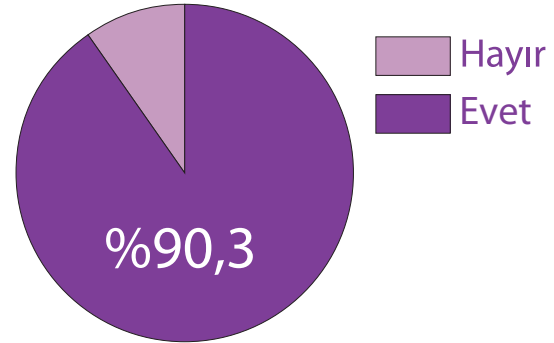
Küresel salgın döneminde ev işçilerini etkileyen en önemli sorunların başında işsizlik ve gelir kaybının geldiği görülmüştür. İşsizlik ve işsizliğe bağlı sorunlar bu dönemde ev işlerinde tüm çalışma şekilleri için artmıştır. Ancak özellikle düzensiz ve gündelik işlerde çalışan ev işçilerinin daha çok işsiz kaldıkları ve gelir kaybına uğradıkları dikkat çekmiştir. Kısacası yukarıda payla-

şılan verilerle de uyumlu şekilde salgın öncesinde kayıt-dışı ve düzensiz olarak çalışan ev işçileri, küresel salgın döneminde işsizliğe ve gelir kaybına ilişkin sorunlardan daha çok etkilenmiştir.

Korona Dönemi Gelir Kaybı Yaşadınız mı?

Rapor kapsamında gerçekleştirilen anket yöntemine dayalı araştırmada katılımcıların %83,7'si sigortasız çalıştıklarını belirtirken, sigortasız çalışanların büyük çoğunluğunun gündüzlü çalışan ev işçilerinden oluştuğu dikkat çekmiştir. Ayrıca anket formunu yanıtlayan ev işçilerinin % 68'i hali hazırda işsiz olduğunu belirtmiştir. İlgili araştırma kapsamında ev işçilerine korona döneminin çalışma ilişkilerini nasıl etkilediği de sorulmuştur.

Korona Dönemi hanenizde sizin haricinizde işsiz kalan oldu mu?

Anket formunu yanıtlayan ev işçilerinin %56,8'i bu dönemde işten çıkarıldıklarını ifade etmiştir. Ev işçilerinin %5,2'sinin ise salgın döneminde ücretsiz izne çıkarıldığı görülmüştür. Ayrıca ev işçilerinin %91,6'sı bu dönemde gelir kaybı yaşadığını belirtirken, %90,3'ü ise hanesinde kendisi haricinde işsiz kalan farklı kişiler de olduğunu vurgulamıştır.

Salgın döneminde ev işçilerinin içinde buldukları durumun daha açık bir şekilde tespit edilebilmesi açısından Rapor kapsamında de-

rinlemesine görüşmeler vasıtasıyla ev işçilerinin kendi anlatımlarına da başvurulmuştur. Bu doğrultuda elde edilen nitel veriler, nicel verilerle uyumlu bir şekilde bizi, salgın öncesinde gündelik işlerde çalışan katılımcıların çoğunun şu anda çalışmadıkları, işsiz kaldıkları ve çok ciddi ekonomik sorunlarla karşı karşıya oldukları sonucuna ulaştırmıştır. Ev işçileri bu dönemde çarpıcı bir şekilde temel yaşam ihtiyaçlarını karşılamakta dahi güçlük çektiklerini ifade etmişlerdir.

Araştırma kapsamında alandan elde edilen bu bulgular ev işçilerinin, çalışma hakkına ilişkin temel unsurlar arasında yer alan işsizliğe karşı korunma ve adil ücret hakkından mahrum kaldıklarını ortaya çıkarmaktadır. Bu durum İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne aykırı olmakla birlikte Avrupa Sosyal Şartı'nın taraf ülkelere tam istihdamı sağlama yükümlülüğü veren 1. maddesinin 1. fıkrası ile de çelişmektedir. Ayrıca yaşanan sorunlar AIHM kararları kapsamında özellikle tartışmaya açtığımız iş sözleşmesinin sona ermesine karşı koruma hakkı anlamında da önemli ihlalleri karşımıza çıkarmaktadır. Dolayısıyla sosyal devlet ilkesinin gereği olarak Anayasa'nın 49. maddesi kapsamında düzenlenen çalışmanın desteklenmesi, işsizliğin önlenmesi ve işsizlerin korunması gibi ilkeler noktasında önemli sorunların görünür hale geldiği dikkat çekmektedir.

“Bu dönemde ciddi sıkıntılar yaşıyorum, parasız kalıyorum... Çünkü gündelikçi olarak çalışıyordum... Bütün işlerimiz sonlandı işler iptal oldu... Bu hastalık yüzünden, işimden ayrılmak zorunda kaldım... Şu an ciddi şekilde maddi durumum çok bozuk. Bütün geçimimi ev işlerinden sağlıyordum...”

Ev işçisi 10, ilkokul mezunu, mesleki tecrübe 35 yıl

“Herkes korkuyor, kimse bizi işe almıyor... Oğlum işe gidiyordu, oğlumun da işleri haftada üç güne düşürüldü... Bir makarna bile bulamadığımız günler oldu inanır mısınız?”

Odak Grup Görüşmesi, 1. Katılımcı, ilkokul mezunu, mesleki tecrübe 20 yıl

Sosyal Güvenceden ve Sosyal Yardımlardan Yoksunluk

Kayıt-dışı çalışmanın alanda yaygın olması daha önce de üzerinde durulduğu gibi ev işçilerinin küresel salgın döneminde yaşadıkları sorunları ağırlaştırmıştır. İşsizlik ve gelir kaybı yanında kayıt-dışı çalışan ev işçileri bu dönemde devlet tarafından sağlanan birçok yardıma erişememiştir. Kayıt-dışı çalışmaları nedeniyle ev işçileri bu dönemde çalışanlara yönelik en önemli yardımlar arasında yer alan işsizlik ödeneği, kısa çalışma ödeneği ve ücretsiz izin ödeneğinden faydalanamamışlardır. Bu durum kimi zaman modern kölelik benzeri çalışma koşullarının ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir. Gerçekleştirilen araştırma kapsamında anket formuna yanıt veren ev işçilerinin %84,4'ü salgın döneminde herhangi bir yardımdan faydalanamadıklarını ifade etmiştir. Ulaşılan sınırlı yardımların ise koli yardımı vb. geçici desteklerden oluştuğu görülmüştür.

Ev işçileriyle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler doğrultusunda ise kendilerine herhangi bir sosyal yardımdan yararlanıp yararlanamadıkları sorulduğunda, tamamına yakını bu süreçte herhangi bir sosyal yardıma erişemediklerini dile getirmişlerdir. İşsiz kalan ev işçilerinin tamamı sigortasız olarak çalıştıkları için bu yardımlara başvuru haklarının dahi bulunmadığını belirtmişlerdir.

“Hayatımız tehdit altında... Çalışmazsak parasızlıktan çalışırsak virüsten... Bu duruma kadar sürecektir belli değil... SGK'mız olmadığı için işsizlik yardımından faydalanamıyoruz... Sosyal yardıma başvurduğum ancak 685 TL nafaka aldığım için her defasında ret cevabı verdiler...”

Ev İşçisi 16, ilkokul mezunu, mesleki tecrübe 25 yıl

Kısacası kayıt-dışı çalışmayla doğrudan bağlantılı olarak sosyal güvenlik hakkına erişim noktasında önemli sorunlar yaşanmıştır. Bu durum kişilerin adil ve elverişli ücretlendirme haklarının gerekirse toplumsal koruma yollarıyla desteklenmesine yönelik insan haklarına ilişkin düzenlemelerle de çelişmektedir. Ayrıca elde edi-

len bulgular ILO'nun İnsan Onuruna Yakışır İş Gündemi'nin dört stratejik hedefi arasında yer alan çalışma yaşamına ilişkin hakların güvence altına alınması ve sosyal korumanın güçlendirilmesi hedeflerini de akıllara getirmektedir. Bu doğrultuda sosyal devlet ilkesinin temel unsurlarında ve fırsat eşitliği bağlamında önemli sorunlar ortaya çıktığı görülmektedir.

Barınma, Beslenme ve Sağlık Hakkına Erişim Sorunu

Bu dönemde ev işçileri gelir ve iş kaybıyla ve sosyal güvenlik hakkından yoksunlukla doğrudan bağlantılı olarak barınma, beslenme ve sağlık hakkına yeterli düzeyde erişememiştir. Dolayısıyla yaşam hakkıyla da doğrudan bağlantılı kimi haklardan mahrum kalmışlardır.

Anket tekniğine dayalı araştırma kapsamında soruları yanıtlayan ev işçilerinin %62,6'sının aylık gelirlerinin 2500 TL ve altında olduğu ve %89,6'sının ikamet ettikleri evde kiracı oldukları görülmüştür. Ayrıca araştırmaya katılım sağ-

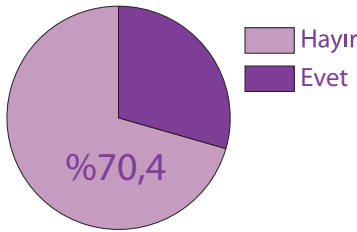

layan ev işçilerinin %70,4'ü salgın döneminde kiralalarını ödeyemediklerini belirtirken, %86'sı kredi kartı borcunu ödeyemediğini ve %83,1'i ise kredi borçlarını ödeyemediğini ifade etmiştir. Bu süreçte katılımcı ev işçilerinin %43,3'ünün evine haciz veya icra geldiği dikkat çekmiştir.

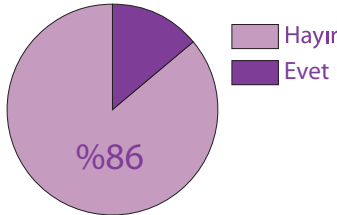
*“Beslenemiyoruz tabi ki...
Nasıl sağlıklı beslenebiliriz...
Paran varsa hayat var...”*

Ev işçisi 17, ilkokul mezunu, mesleki tecrübe 10 yıl

Ev işçilerinin barınma, beslenme ve sağlık anlamında yaşadıkları sorunlar, gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler vasıtasıyla da görünür hale getirilmeye çalışılmış, alandan elde edilen nicel veriler, ev işçilerinin anlatımlarıyla teyit edilmiştir. Görüşmelerden elde edilen bulgular ev işçilerinin elektrik, su veya doğal gaz faturalarını ödeme noktasında da önemli sorunlarla karşılaştıklarını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca araştırmaya katılan ev işçilerinin büyük bir çoğunluğu son derece küçük evlerde yaşadıklarını ve herhangi bir hastalık durumunda hastalarını ayrı odalarda izole etme şanslarının bulunmadığını dile getirmişlerdir.

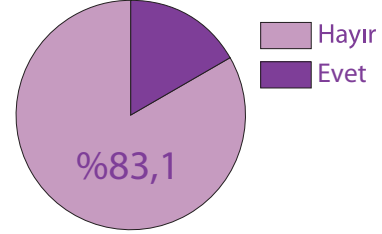
Korona Döneminde hanenizde kiranızı ödeyebildiniz mi?

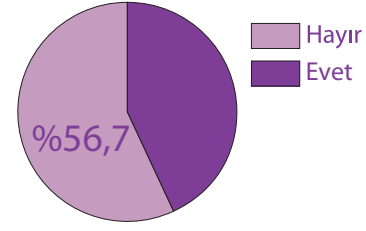
Korona Döneminde kredi kartı borcunuzu ödeyebildiniz mi?

Rapor kapsamında ev işçileriyle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde kendilerine yönel-

tilen sorulardan bir diğeri de “Bu süreçte sağlıklı beslenebiliyor musunuz?” şeklinde olmuştur. İlgili soru kapsamında ev işçilerinin en temel ihtiyaçlarını karşılamakta dahi çeşitli sıkıntılar yaşadıkları tespit edilmiştir.

Korona Döneminde kredi borçlarınızı ödeyebildiniz mi?

Korona Döneminde icra, haciz vb. sorunla karşılaştınız mı?

Sağlık hakkına erişim de ev işçilerinin sıklıkla dile getirdikleri sorunlar arasında yer almıştır. Katılımcı ev işçilerinin çoğu kayıt-dışı çalışmaları nedeniyle sağlık güvencelerinin olmadığını ve bu nedenle sağlık hakkına erişimde sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Araştırma kapsamında anket formunu yanıtlayan ev işçilerinin %83,5'i yeterli ölçüde sağlık hakkına erişemediklerini belirtmiştir.

“Çalışmıyorum, kirayı, faturaları ödeyemiyoruz, so-numuz ne olacak... Karanlık günlerden geçiyoruz... İşimiz duaya kaldı...”

Ev işçisi 15, ilkokul mezunu, Mesleki tecrübe 30 yıl

Yaşanan sorunlar ev işçilerinin kendilerinin ve ailelerinin sağlık ve yaşamları için yeterli yaşam koşullarına erişim haklarını engellemiştir. Ev işçilerinin büyük çoğunluğu çalışma hakkına ilişkin unsurların devlet düzeni içerisinde korunması

“Herkes korkuyor bizi eve almıyorlar... Çok sıkıntı yaşadım bu süreçte... Borçluyum borcumu ödeyemiyorum, oğlum askerde, diğer çocuğum kaza yaptı. Kiramı ödeyemedim. Bankalara borcum da var. Bu hastalıktan sonra kimse çalışmıyor... Maalesef para yok, borç var her yere... Gece gündüz düşünüyorum. İki hastayla yaşıyorum... Beslenmemi bile sağlayamıyorum... Para yok ki ne alıp yiyelim... Üçüncü kiram oldu ödemedim...”

Ev işçisi 9, herhangi bir eğitimi yok, mesleki tecrübe 25 yıl

“Şimdiden elektrik, doğal gaz ve kira ödemelerini yapamaz hale geldik bu böyle devam ederse açlıkla karşı karşıya kalabiliriz...”

Ev İşçisi 19, ilkokul mezunu, mesleki tecrübe 26 yıl

gerektiğini hatırlatır şekilde sözlerinin sonunda devlete seslenerek kendilerine sahip çıkılmasını talep etmişlerdir. Bu doğrultuda sigortasız olmalarından kaynaklı sosyal güvenlikten yoksun ve sağlık güvencesinden mahrum olmalarının katlanılabilir bir durum olmadığını hatırlatmışlardır. Dolayısıyla devletin bu sürece müdahil olarak kendilerine çözüm üretmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Ayrıca ev işçilerinin paylaşımları dikkate alındığında sorunun sadece mevcut dönem ve koşullarla sınırlı olmadığı, kendilerinin ve çocuklarının gelecekleri adına umutsuz bir tablonun da ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durum ev işçilerinin kendilerine ve çocuklarına ilişkin gelecek beklentilerini de olumsuz etkilemiştir. Dile getirilen ve tespit edilen tüm bu sorunlar ayrıca Türkiye'nin de taraf olduğu Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 6. maddesi, 7. maddesi, 8. maddesi ve 11. maddesi ile doğrudan çelişmektedir. Benzer bir şekilde bahsedilen sorunlar yine Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Haklar Şartı'nın temel düzenlemeleri ile 30. maddesi ve 31. maddesine ilişkin doğrudan ihlalleri görünür hale getirmektedir.

“Sağlıklı beslenmede sıkıntı çekiyoruz. Elimizdeki nakdi de tükettiğimiz için evde olan erzaklarla geçinmeye çalışıyoruz.”

Ev İşçisi 21, herhangi bir eğitimi yok, mesleki tecrübe 20 yıl

Çalışmaya Devam Eden Ev İşçilerinin Sorunları: Artan İş Yükü, İzinsiz Çalışma, Bulaş Riski ve Kötü Muamele

Bazı ev işçileri ise korona virüs tehdidine rağmen salgın süresince çalışmaya devam etmiş veya etmek zorunda kalmıştır. Çalışmaya devam edenlerin büyük çoğunluğunu yatılı çalışan veya bakım hizmetlerini üstlenen ev işçileri oluşturmuştur. Çalışmaya devam eden ev işçileri bu dönemde aylarca izinsiz çalıştırılmıştır.

Korona döneminde kısıtlamalar nedeniyle aile bireylerinin evde olması ve eğitimin uzaktan gerçekleştirilmesi, çalışmaya devam eden ev işçilerinin iş yüklerini ciddi şekilde artırmıştır. İşsizliğin artması nedeniyle ev işçileri bu dönemde daha düşük ücretlerle daha güvencesiz bir şekilde çalışmayı kabul etmek durumunda kalmışlardır. Kendileriyle görüşülen ev işçilerinin bir kısmı ise bu dönemde işverenlerinden virüs kaptıklarını ve bu virüsü aile bireylerine de bulaştırdıklarını belirtmişlerdir.

“Rica ediyorum devlet bize el uzatsın. Zor durumdayız. İki hastam var. Çocuklarım işsiz, eşim raporlu... Ben 57 yaşındayım, hastayım hala temizliğe gidiyorum. Hastayım zor çalışıyorum. Hiçbir yerde bize sigorta yapmadılar, 25 yıldır sigortasız çalıştık. Devlet bize borçlu lütfen bize el uzatsınlar.”

Ev işçisi 9, herhangi bir eğitimi yok, mesleki tecrübe 25 yıl

Yatılı çalışan ev işçileri arasında yoğun olarak bulunan göçmen ev işçilerinin durumunun da son derece ağır ve insanlık dışı olduğu görülmüştür. Çoğu zaman çalışma izni olmaksızın (kendi değerleriyle kâğıtsız) çalışan ev işçileri bu dönemde hem çalışma şartlarıyla baş etmiş hem de çok daha sömürüye açık hale gelmişlerdir. Ayrıca göçmen ev işçileri bu süreçte kendi memleketlerindeki aile bireyleri ile iletişim kuramadıklarını, seyahat yasakları nedeniyle ailelerinin yanına gidemediklerini belirtmişlerdir.

Başka bir göçmen ev işçisinin anlattıkları ise insanlık dışı muamelenin dayandığı boyutu gös-

termesi açısından son derece çarpıcı bir örnek olarak karşımıza çıkmıştır. Odasına kapatılan ev işçisi yemeğinin kapısına bırakıldığını ifade ederken, içinde bulunduğu duruma isyan etmiştir.

“Özbekistanlıyım... Karı koca yaşlı bir çiftin yanında çalışıyorum iki buçuk senedir. Çalışma iznim yok. Çalıştığım iş yerinde yaşadığım önemli bir sorunu yazıyorum. Oturma iznini almak için postaneye gittim. Ayrıca otobüsle ya da minibüsle de değil çalıştığım yerin özel şoförüyle gidip geldiğim halde bize virüs bulaştırırsın diye bir hafta boyunca odama hapsedildim. Hapisim devam ediyor yemeğimi kapı önüne bırakıyorlar. Bu duruma dayanamıyorum. İşi bırakmayı düşünüyorum. Bırakmak istediğimde neyle karşılaşacağımı bilmiyorum. Çok üzülüyorum, bir insana bu yapılmamalı...”

Ev işçisi 2, lise mezunu, mesleki tecrübe 2 buçuk yıl

Özetlemek gerekirse bu dönem içerisinde çalışmaya devam eden ev işçilerinin işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından uygun çalışma koşulları isteme hakkı, makul çalışma süreleri isteme hakkı, ücretli izin hakkı ve boş zaman isteme hakkı anlamında ciddi ihlallerle karşılaştıkları görülmüştür. Bunun da ötesinde ev işçilerine ikinci dalga

“Hemşireyim, Azerbaycanlıyım. Memlekette çocuğum ve eşim var. Eşim korona oldu, şimdi daha iyi ancak aklım ailemde. Ailemle telefondan görüntülü konuşuyorum. Bir buçuk yıldır çocuk bakıcısıyım. İki aydır hiç izin kullanmadım. Çalıştığım evin bütün işini yapıyorum, çocuklarına bakıyorum... Çok yoruldum... Bende virüs çıksa ne yaparım bilmiyorum. Önemli olan onlar, biz umurlarında değiliz. Evleri küçük bana ait bir odam yok. Bir şey olsa beni işten atarlar. Kendileri hasta olsa bana baktırırlar...”

Ev işçisi 25, yüksekokul mezunu, mesleki tecrübe 1 buçuk yıl

veya üçüncü dalgada en çok neyden kaygılandıkları sorulduğunda, çok çalışmak, güvencesiz çalışmak veya virüse yakalanmaktan değil işsiz kalmaktan korktuklarını belirtmişlerdir. Anket formunu cevaplayan ev işçilerinin %93,4’ü ikinci veya üçüncü dalgada her şeyden çok işsiz kalmaktan korktuklarını dile getirmiştir. Bu tespit çalışma hakkı ile yaşam hakkı arasındaki sıkı ilişkinin görünür kılınması açısından da son derece çarpıcı bir tabloyu karşımıza çıkarmıştır. Ayrıca bu süreç içerisinde çalışma hakkını düzenleyen ulusal yasaların yoğun bir şekilde ihlal edildiği de görülmüştür. Ev işçilerinin acil ve etkin bir şekilde yasal güvence kapsamına alınması ihtiyacı kendisini göstermiştir.

“Bu olaylardan dolayı dışarıya çıkamıyorum. Gün boyu evdeyim, izin günümü odamda geçiriyorum. Hafta içi çalışıyorum. İşim daha da yoğunlaştı çünkü herkes evde... Nefes alamıyorum herkese yetemiyorum... Bu süreçte Kovid öldürmezse bu gidişle Bakırköy’ün yolu görünüyor...”

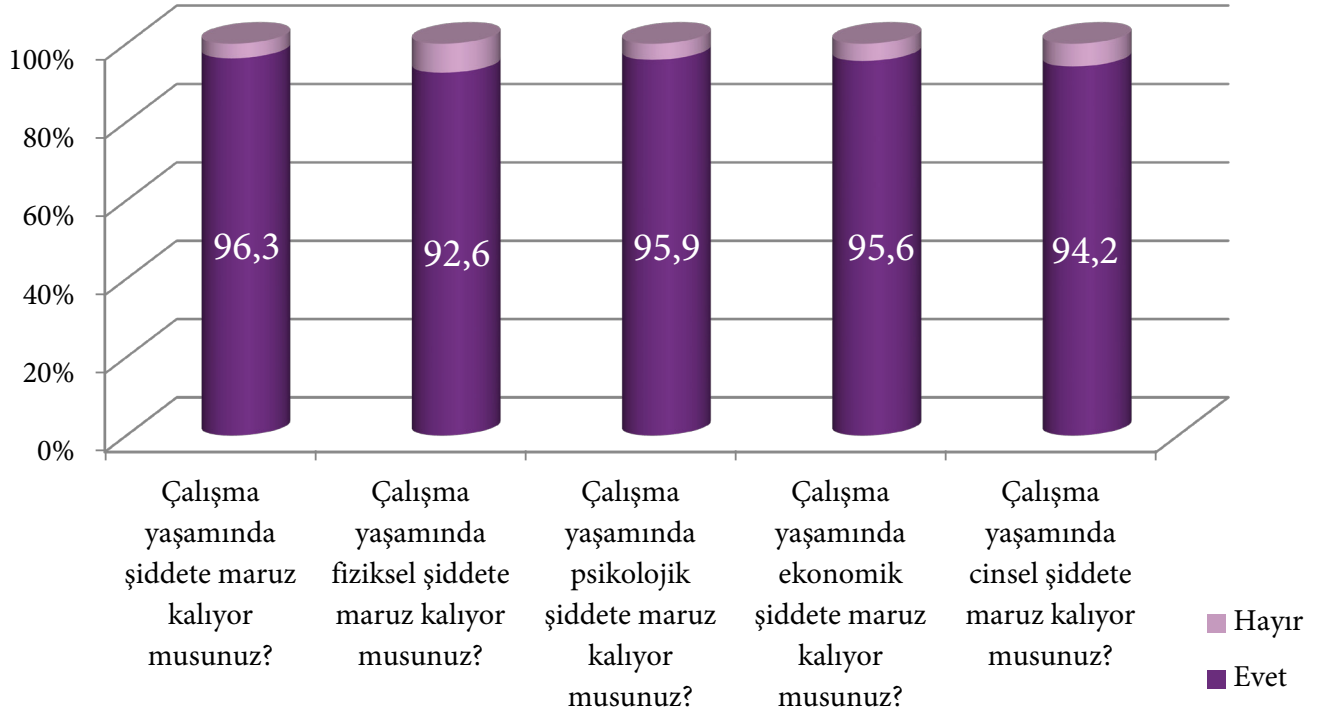
Ev işçisi 14, lise mezunu, mesleki tecrübe 12 yıl

Korona Virüs Döneminde Şiddet Hem Çalışma Hayatında Hem de Ailede Arttı

Rapor kapsamında anket formunu cevaplayan ev işçilerinin %86’sı aile ve hane içerisinde, %96,3’ü ise çalışma hayatında şiddete maruz kaldığını belirtmiştir. Aynı anda hem aile içinde hem de çalışma yaşamında şiddete maruz kaldığını belirten ev işçilerinin oranının ise %99,7 olduğu dikkat çekmiştir.

Burada üzerinde durulması gereken önemli noktalardan birisi de ev işçilerinin çoğunun hem aile içinde hem de çalışma yaşamlarında bütün şiddet türlerine aynı anda maruz kalmalarıdır. Ev işçileri aile içinde ve çalışma yaşamında fiziksel, cinsel, psikolojik, ekonomik şiddet olmak üzere bütün şiddet türlerine aynı anda maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

Araştırma kapsamında dikkat çeken bulgulardan bir diğeri ise hali hazırda işsiz olan ev işçilerinin aile ve hane içerisinde daha çok şiddete maruz kalmalarıdır. Kısacası korona dönemiyle birlikte işsizliğin artması aile içerisinde karşılaşılan şiddeti de artırmıştır. Ev işçileri hem çalışma hayatı içerisinde hem de aile içerisinde en sık psikolojik şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu kapsamda dikkat çeken bulgu ise ev işçilerinin mesleki tecrübeleri azaldıkça psikolojik şiddetten şikâyetçi olma eğilimlerinin artmasıdır. 5 yıldan daha kısa süredir ev işçiliği yaptığını belirtenle-

rin %82,9'u çalışma yaşamında en çok psikolojik şiddetle karşılaştığını ifade etmiştir. Bu oranın 6-10 yıl arasında çalışanlar için %74,3, 11- 15 yıl arasında çalışanlar için %66,4, 16-20 yıl arasında çalışanlar için %55,9 ve 21 yıl ve üzerinde süredir çalışanlar için %35 olduğu görülmüştür. Bu durum ev işçilerinin meslekte geçirdiği yıllar arttıkça şiddeti normal görmeye başladıklarını göstermesi açısından çarpıcıdır.

Araştırma kapsamında kendileriyle iletişime geçilen ev işçileri salgın döneminde hem aile içinde hem de çalışma yaşamı içerisinde maruz kaldıkları bütün şiddet türlerinde artış yaşandığını dile getirmişlerdir.

Katılımcıların %57,7'si salgın döneminde aile ve hane içerisinde en çok artan şiddet türünün psikolojik şiddet olduğunu belirtirken, aile ve hane içinde en çok fiziki şiddetin arttığını belirten ev işçilerinin oranı %18,4 olmuştur. Ekonomik şiddet için bu oran %17,6'dır.

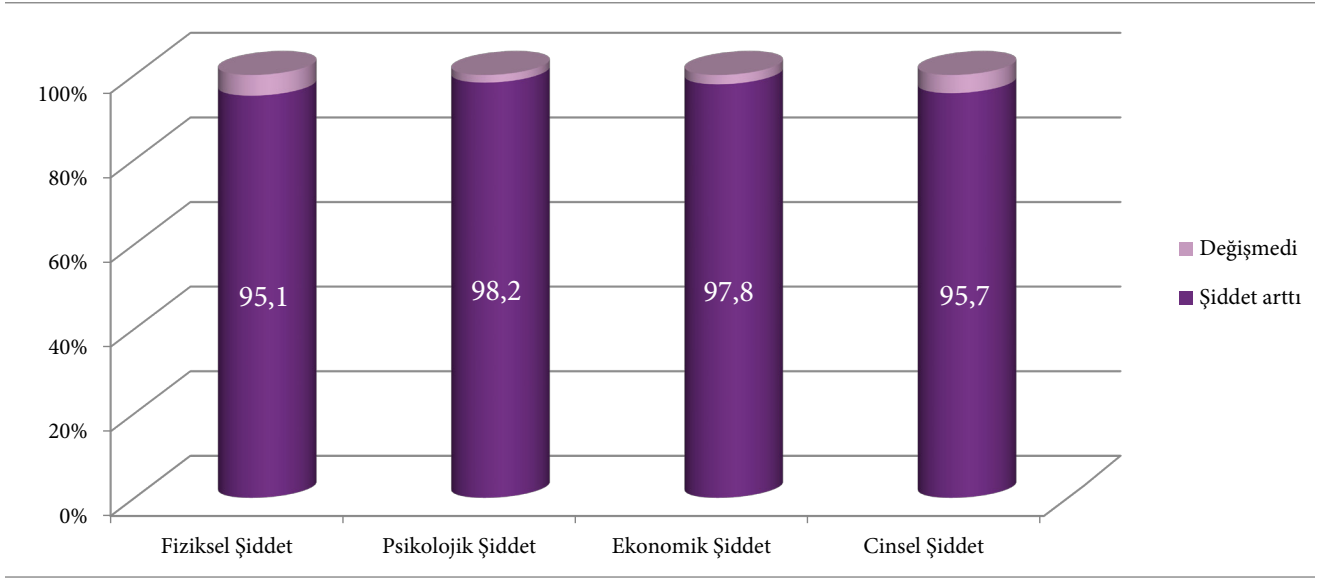
Ev işçilerinin %50,2'si ise korona döneminde çalışma yaşamında en çok artış yaşanan şiddet türünün ekonomik şiddet olduğunu belirtmiştir. Korona döneminde çalışma yaşamında en çok artış yaşanan şiddet türünün psikolojik şiddet olduğunu belirtenler %36,2 olurken bu oran fi-

ziksel şiddet için %8,7 olarak şekillenmiştir. Kısacası korona dönemi ev işçisine sadece yokluk ve iş yükü olarak değil şiddet olarak da geri dönmüştür.

“Ama şartlar zor... Yuvam dağıldı, çocuklarla buralarda bir başıma kaldım... Gibi gibi şeyler... Çevre olsa da ne yazar, elin kolun bağlı, büyükler ters, babam bıçak çekti... Önüne gelen evden kovuyor kafalarına estikçe...”

Ev işçisi 11, lise mezunu, mesleki tecrübe 20 yıl

İster aile içinde olsun ister çalışma yaşamında olsun kadına yönelik şiddet insan onur ve haysiyetini derinden etkileyen bir insan hakkı ihlali olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda kişi özgürlüğü ve güvenliğinin ihlal edildiği ve şiddet gören ev işçisinin insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye maruz kaldığı görülmektedir. Bunun

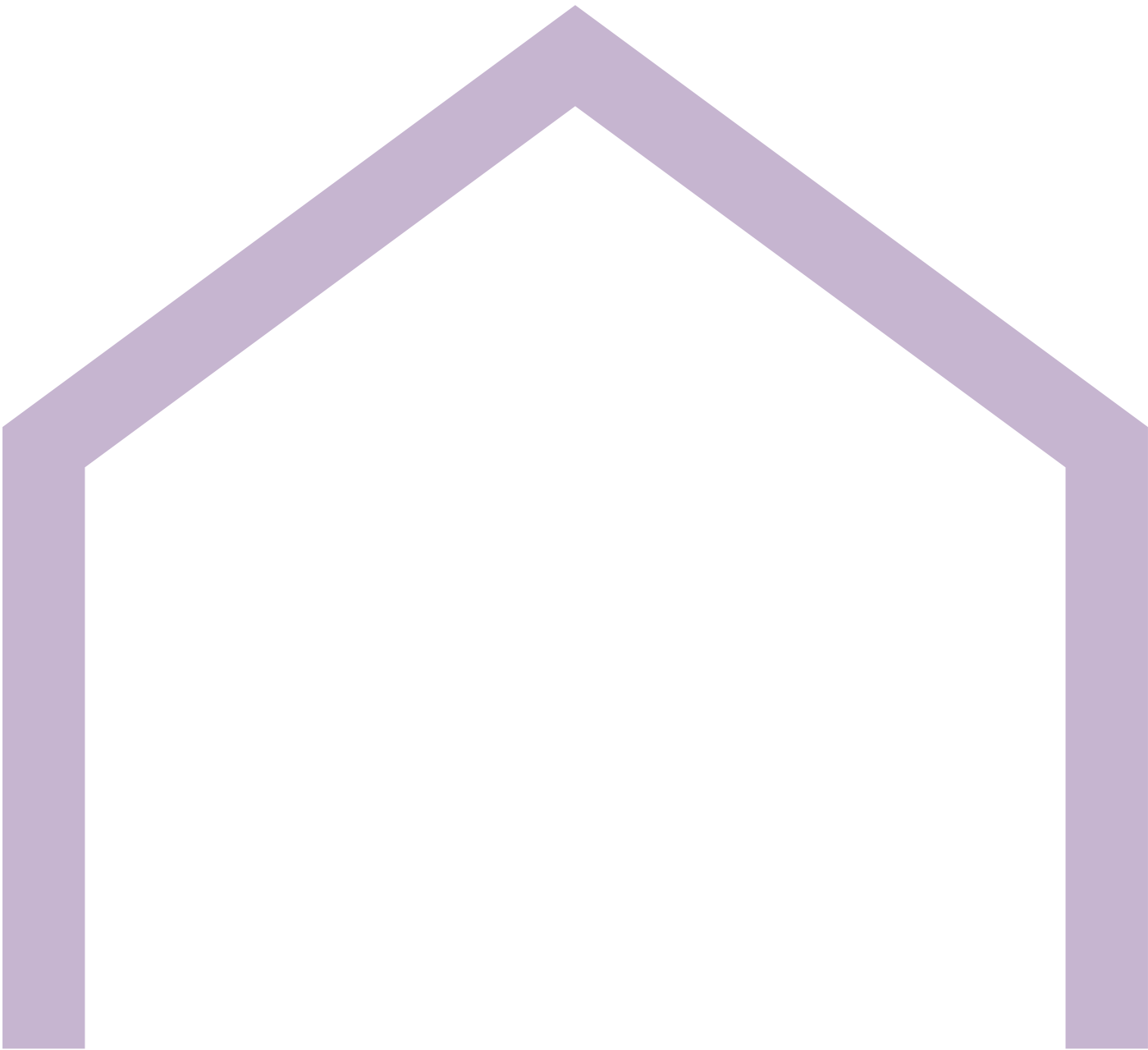

yanında şiddet çalışma hakkının ihlali noktasında da dikkat çekmektedir. Uygulanan şiddet nedeniyle insan onur ve haysiyetine yakışır yaşam ve çalışma standartlarına erişim hakkı ortadan kalkarken, ev işçilerinin adil ve elverişli koşullarda çalışma hakkından yararlanamadıkları görülmektedir. Ortaya çıkan bu tablo Türkiye'nin taraf olduğu Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ve Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)'nin eksiksiz uygu-

lanmasına yönelik ihtiyacı ortaya koymaktadır. Ayrıca ILO'nun 2019 yılında kabul ettiği 190 sayılı Şiddet ve Taciz Sözleşmesi'nin de Türkiye tarafından bir an önce onaylanması gerektiği görülmektedir. Bununla birlikte 2012 yılında kabul edilen 6284 sayılı "Ailenin Korunması Ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun"na ilişkin farkındalığın artırılması ve ilgili Kanun'da yer verilen düzenlemelerin etkin bir şekilde uygulanmasına ilişkin ihtiyaç üzerinde de durulmalıdır.

"Çalıştığım işyerinden izin istedim ama vermediler. Sen bize korona mı bulaştıracaksın dediler? Ellerime, omuzlarıma vurup bana şiddet uygulayıp sonra da işten çıkarttılar..."

Ev işçisi 1, lise mezunu, mesleki tecrübe 12 yıl

Sonuç ve Öneriler

Küresel salgın süreç içerisinde tüm dünyada önemli toplumsal sorunlara yol açmıştır. Güvencesiz ve kırılabilir gruplar bu dönemde ortaya çıkan sorunlardan daha çok etkilenmiştir. Bu doğrultuda ev işçileri yaşanan küresel salgın nedeniyle sömürüye çok daha açık hale gelmişlerdir. Belirtmek gerekir ki acil bir şekilde gerekli tedbirler alınmaz, yeterli imkânlar sağlanmaz ve ev işçilerine destek olunmazsa birçok temel insan hakkı kendileri için erişilemez olacaktır. Bu nedenle ev işçilerinin yukarıdaki sorunlarının çözümü adına acil politikaların karar vericiler tarafından hayata geçirilmesi gerekmektedir. Anayasal bir güvence olan çalışma hakkının eksiksiz ve etkin bir şekilde kullanılabilmesi adına ihtiyaç duyulan önemler ve düzenlemeler sosyal devlet anlayışının bir gerekliliği olarak ivedilikle ev işçileri için de hayata geçirilmelidir. Bunun yanında konu olan durumla ilgili toplumsal algının oluşturulması ve toplumun tüm kesimlerinin bu soruna duyarlı hale gelmesi de ev işçilerinin acil talepleri arasındadır.

Ev işçileri bu dönemde temel insan hakları içinde yer alan ve varlığı diğer insan haklarını da doğrudan etkileyen çalışma hakkına erişememişlerdir. Bu ise diğer temel hakların birçoğunun ihlalini de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla ivedilikle çoğu kayıt-dışı çalışan ev işçilerinin yaşam hakkıyla doğrudan ilişkili olan barınma, beslenme ve sağlık hakkına etkin erişimleri devlet tarafından güvence altına alınmalıdır. Bunun için gerekli mekanizmalar oluşturulmalı, temel gelir güvenliği için çözüm yolları tartışılmalıdır. Salgın dö-

neminde ev işçilerinin çalışma koşullarını insan onuruna uygun hale getirecek ve insan onuruna yakışır çalışma şartlarını mümkün kılacak şekilde ev işçileri ve işverenler bilgilendirmeli ve ev işçileri için gerekli koruyucu ekipmanlar sağlanmalıdır. Bu dönemde kayıtlı çalışmayı özendirerek işveren teşvikleri artırılmalıdır. Ayrıca ev işçilerinin maruz kaldıkları sorunların tespiti adına etkin şikâyet mekanizmaları oluşturulmalı ve ev işçilerinin işyeri olan özel hanelerin denetimi kolaylaştırılmalıdır.

Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünü meşruştıran ulusal yasal düzenlemeler gözden geçirilmeli, yasal düzenlemelerde cinsiyet ayrımı gözetmeyen eşitlikçi bir dil ve anlayış benimsenmelidir. Ev işçilerini örgütleyen sendikalara politika oluşturma ve karar süreçlerinde temsil şansı verilmelidir. Kısacası devlet ve yetkili kurumları konuya ilişkin gerekli politikaların ve düzenlemelerin etkin şekilde hayata geçmesi adına demokratik kitle örgütleri ile işbirliği içerisinde hareket etmelidir. Bu doğrultuda gerekli baskının oluşturulması içinse sendikalar ve diğer demokratik kitle örgütleri samimi bir dayanışma içerisinde bütüncül bir mücadele stratejisiyle hareket etmelidirler. Ayrıca ILO'nun 189 Sayılı Ev İşçileri için İnsan Onuruna Yakışır İş Sözleşmesi Türkiye tarafından onaylanmalıdır.

Kaynakça

Boydak, Alptekin Burak (2018), “Sosyal Güvenlik Hukuku Açısından Ev Hizmetlerinde Çalışanların Durumu”, Sosyal Güvelik Dergisi, VOL.8, Sayı:1, 145-158.

Çelik, Nuri, Caniklioğlu, Nurşen ve Canbolat, Talat, İş Hukuku Dersleri, Beta Yayıncılık, 30. Baskı, İstanbul, 2017.

Duvar (2020), Salgın Ev İşçilerine Tüm Kapıları Kapattı, <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/04/07/salgın-ev-iscilerine-tum-kapilari-kapatti> (13.12.2020).

DW (2020), Ev İşçileri Pandemide Geçim Kaynaklarını Kaybetti, <https://www.dw.com/tr/ev-i%C5%9F%C3%A7ileri-pandemide-ge%C3%A7im-kaynaklar%C4%B1n%C4%B1-kaybetti/av-55882338> (13.12.2020).

Eren, Baki (2013), “Anayasal Çerçeve de Türkiye’de Çalışma Hakkı”, ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, 66-84.

Gülmez, Mesut (2011), Uluslararası Sosyal Politika, Hatiboğlu Yay., 3. Baskı, Ankara.

Gülmez, Mesut (2014), “Çalışma Özgürlüğü ve Hakkı Açısından Emeğin Evrimi: Ulusal ve Ulusüstü Hukuksal Boyutlar Üzerine Düşünceler”, Sosyal İnsan Hakları Ulusal Sempozyumu VI Bildirgeler, Petrol-İş Yayını:119, İstanbul.

ILO (2010), Decent Work for Domestic Workers, International Labour Conference, 99th Session, International Labour Office, Geneva.

ILO (2011), C-189, Domestic Workers Convention, 2011 (No. 189), https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:2551460:NO, (1.12.2020).

ILO (2015a), ILO global estimates on migrant workers: Results and methodology, Special focus on migrant domestic workers, International Labour Office, Geneva.

ILO (2015b), Who Are Domestic Workers?, <https://www.ilo.org/global/topics/domestic-workers/who/lang--en/index.htm> (15.03.2020).

ILO (2015c), Migrant Domestic Workers Across the World: global and regional estimates, Based on the ILO report on “Global estimates on migrant workers”, 2015., ILO Labour Migration Branch, Geneva.

ILO (2019a), Domestic Workers, <https://www.ilo.org/global/topics/care-economy/domestic-workers/lang--en/index.htm> (16.03.2020).

ILO (2020a), Responding to globalization: The Decent Work Agenda https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_655738/lang--en/index.htm#:~:text=The%20Decent%20Work%20Agenda%20was,productive%2C%20fair%20and%20inclusive%20societies (1.12.2020).

ILO (2020b), Beyond contagion or starvation: giving domestic workers another way forward, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/--ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_743542.pdf (20.09.2020).

ILO (2020c), Impact of the COVID-19 crisis on loss of jobs and hours among domestic workers, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/--ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_747961.pdf (20.09.2020).

Kaya, Pir Ali (1999), Uluslararası Çalışma Normları ve Türk İş Hukuku Üzerine Etkileri, TUHİS, Ankara.

Kaya, Pir Ali ve Ertuğrul Yılmaz, Ulaş (2016), “Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Çalışma Hakkı”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, sayı:70, 55-80.

Kılıçkaya, Zeynep (2016), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru İncelemelerinde Çalışma Hakkı, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:18, Sayı: 2, 127-165.

OHCHR (1948), Universal Declaration of Human Rights, https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf (01.12.2020).

OHCHR (1966), International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cescr.aspx> (01.12.2020).

Resmi Gazete (2007), (Gözden Geçirilmiş) Avrupa Sosyal Şartı, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/04/20070409-1.htm> (13.12.2020).

Sözcü (2017), Temizlik Elemanı Sayısı 1 Milyona Dayandı, <https://www.sozcu.com.tr/2017/ekonomi/temizlik-elemanı-sayısı-1-milyona-dayandı-2058782/> (13.12.2020).

Süzek, Sarper, İş Hukuku, 12. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2016.

Şen, Murat (2013), “İnsan Hakları Bağlamında Çalışma Hakkı (Right To Work As A Part Of Human Rights)”, MÜHFD C. II, S. 2, 143-162.

Tijdens, Kea and Klaveren, Maarten Van (2011), “Domestic Workers: Their Wages and Work in 12 Countries, WageIndicator Foundation, Amsterdam.

